Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 106 (11003) 1979 чылдың май 6, воскресенье

1925 чылда үндезилеттинген

Өртээ 2 кеп.

СЭКП Төп Комитединде, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде, ВЦСПС-те болгаш ВЛКСМ ТК-да

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 109 чыл болганынга турааскаатканы Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниги 1979 чылдың апрель 21-де болган. Субботникке 150 миллион кижи киришкен. Үлетпүр-бүдүрүлгелери 825 миллион рубльдиң продукциязын ажылдап кылган. Субботник үезинде санап үндүрген ажыл төлевири 167 миллион рубль болган.

В. И. Ленинниң улуг эгелээшкин деп адааны баштайгы коммунистиг субботниктиң 60 чыл оюн совет кижилер шалыпчы, кызымаккай күш-ажылы-биле төлептиг демдеглеп эрттирген. Олар улуг сорук киришкин-биле үлетпүрге, кедээ ажылагыйга, транспортка, тулугга база улус ажыл-агыйының өске-даа алырларынга, а ол ышкаш хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылгазынга ажылдаан болгаш 1979 чылдың планын база хүлээлгелерин күүседиринге улуг салыышкынны киргеннер. Коммунистиг күш-ажылдың байырлалы интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының база байырлалы болган. Оларның ажылдап алган акша-хөрөнгизинин хөй кезиин Кыдаттың араатанлыг агрессиязындан качыгдаан акы-дунмалышкы Вьетнамче чорудар дугайында шиитпирни субботниктиң киржикчилери сеткил ханыышкыны-биле хүлээп көргеннер.

Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге идепкейлин-биле киришкен ажылчыннарга, колхозчуларга, инженер-техниктиг ажылдакчыларга болгаш албан-хаакчыларга, аныяктарга, Совет Армиянын болгаш Флоттун дайынчыларынга, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочун-нарынга, бүгү совет кижилерге оларның кызымаккай болгаш халас ажылы дээш чүректиң ханыындан өөрүп четтиргенин СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК илереткен.

СЭКП Төп Комитеди «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаал хүлээп алган.

ССРЭ-де сайыраңгай социалистиг ниитилелди тургусканы, чурттуг материалдыг болгаш угаан-бодал потенциалының аажок улуг өзүлдези, СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеңниң тайбың болгаш делегейге кады ажылдажылга дээш, улустарның хосталгазы болгаш хамаарышпас чорду дээш демиселиниң чедишкиннери бистиң партивыстың кижилериниң коммунистиг медерелин хевирлеп кижизидер талазы-биле программалыг эчис сорулгаларын боттандырарынга калбак аргаларны тургускан деп. СЭКП Төп Комитеди демдеглээн. Ол эчис сорулгалар—бүгү ажылчы чоннарны белик идеялыг чоруктуң өзүлүнга болгаш социалистиг Төрээн чуртунга, коммунизмниң хөрээнге бердинген чоруккa, күш-ажылды болгаш социалистиг өнүчүг коммунистиг өзүг-биле көөрүнге кижизидери, буржуаз үзел болгаш аажы-чаннарның артышкынларын бүрүү-биле ажыр эртери, кижиниң бүгү талалыг дески сайыраары, угаан-бодал культуразының өзүлүг байлаан тургузары болур.

Совет чурттуң чаа кижини кижизидериге, эртемни, культураны, улус өөредилгезин хөгжүдеринге чедишкиннери улут болгаш бүгү делегейге билдингир. Бис хөй саныг, эки белеткеттинген идеологтуг кадрларлыг бис. Пропаганда болгаш агитация ажылының байлаг дүржүлгазы мөөнеттинген. Чуртта күүдүг, амыг үениң техниказы-биле чеңсеглеттинген информация-пропаганда аппарады калбаа-биле хөгжөп парлалга, телевидение, радио тургустунган.

Информацияның болгаш кижизидилгениң ол бүгү күчүлүг комплекзин бодунуң салдарынга хөй-хөй миллион кижилерни хаара тудуп турар. Оон ол сорулгазы—марксисти-ленинчи өөредигниң сыныш дивес үндезинниге даянгаш, совет улусту, даа салгал бүрүзүн төөгүлүг шиинин тиилеттирбес чеңсээ-биле, ниитилел хөгжүлдезинин хоойлуларын болгаш чорудулгаларын хандыр билири-биле чеңсеглээри болур.

СЭКП-ниң XXV съезданың коммунизмче бурунгаарларының тодаргай политиктиг угланышкынын, стратегиязын болгаш тактиказын ажылдап кылган, идеологтуг ажылдың амыг ө-чадада кол угланышкынларын ылавылап тодараткан. Съезд ол ажылдың идеялыг деңнелин болгаш ажыктының бедидерининг оруктарын—бүгү кижизидилге хөрээн чорударын комплекстиг көөрүп айыткан: политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң сырый чангыс аайын, ажылчы чоннарның ишы-бүрү болуктериниң онзагай байдалдарын барымдаалап турган, хандырар. Улуг Ленинниң чагыларын күүсеттишаан, партия болза массаларның марксисти-ленинчи теориязының ханы, медерелдиг ооренирин бистиң улузувусту совет патриотизмиин болгаш пролетаржы интернационализмнин өзүзүнга, күш-ажылды коммунистиг өзүг-биле көөрүнге, ССРЭ-ниң хамааты бүрүзүн ниитилелге идепкейлиг болурунга, белик мөзүшыварта кижизидериге дүүштүрүп турар.

Партияның съездизинин шиитпирлерин күүсеттишаан, СЭКП ТК идей-кижизидилгелиг ажылдың айтырыгларын комплекстиг шиитпирлээрининг дүржүлгазының дугайында, партия өөредилгезинин сорулгаларының дугайында, массалыг информацияның болгаш пропаганданың чеңсектерин удуртур, аас-биле политиктиг агитацияның ролүн бедидер, лекция пропагандазын ажыктар хемчеглер дугайында, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилгезинин ролүн күштелдирер, бот-тывылгыг уран чогаалылганы улам ынай хөгжүлер, көдээ чоннуң культура хаалгыылгазын ажыктар дугайында доктаалларны хүлээп алган.

Төп Комитетти шиитпирлериге, эр Л. И. Брежневтиң чугаалаанынга, оон «Бүгүн чөр», «Кызыл тургузуушкын», «Күр дээр» деп номнарынга үнеаалаан, партия организациялары идей-кижизидилгелиг болгаш информация ажыгын ханыладыр, оон ажыктыын белидер талазы-биле ам безин хөйну кылган. Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилге илези-биле идепкейжээн болгаш амыдыралче чоокшуулаан. Парлалганың, телевидениениң, радионуң материалдары улам-на ханы уткалыг, шалыпкын болгаш чедиңгир апарган.

СЭКП ТК моон-биле чергелештир информастыг, идей-кижизидилгелиг ажылды чорудуп турарында бисте ам-даа эвээш эвес кошкак талалар болгаш четпестер бар, харын олар дыка шыңгыы деп демдеглээн. Мында кол чүве болза, ол ажылдың шынары совет кижилерниң өзүп турар билииниң болгаш культуразының деңнелинге база негелдерилге доктаамал эвес дүжүп турарында, амгы совет ниитилелдиң социал-экономиктиг шапкын чорудулгазын болгаш угаан-бодал амыдыралын четпес барымдаалаг турарында. Делегей ареназында шыңгыы чидилгени берген идеологтуг демиселдиң характерин чамдыкта чогууру-биле барымдаалавайн баарында.

Күрүне массаларның медерелдин-биле күштүг, кажан массалар бүгү чүвени билир, бүгү үүлдер дугайын бодап шыдаар болган бүгү чүвеже медерелдиг баар турда, ынчан ол күштүг болур дээр дугайында ленинчи айтыышкын сайыраңгай социализмнин байдалдарынга кажаттыындан-даа артык чүгүл. Бо талазы-биле алырга, чурттакчы чонну оларны сонуургадын турар хөй айтыырлар талазыбүле информастаарын, ол айтыырларны шын билип алырын хандырын турар массалыг пропаганданың чеңсектери маңаа улуг рольду ойнаар. Парлалга, телевидение, радио, аас пропагандазы болгаш агитация совет кижилериниң иштики амыдыралды база делегей болуушкуннарын эки билип алырынга улам улуг чергелиг-биле дузалаар, ниити хөрөнге, коммунизм тургузуушкунунга эң улуг салыышкынны киреринге олардың чүткүлүн күштелдирер ужурлуг.

Эртем-техниктиг деңнелгени шапкынчылары. эртемнин болгаш техниканың чедишкиннерин улус ажыл-агыйынга ажыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажылдың ажыктының болгаш шынарын бедидери, материалдарны, чит-эттиг оттулар үүлдү, энергияны, сан-хөө үүлдерин эң шыңгыы камнаары дээн ышкаш, ындыг айтыырларны парлалгага, масса-политиктиг ажылга чырыдын турары ам-даа дыка четпес салдарлыг боор турар.

Эң дээре чедишкиннерни, түс-түс ажыл-ишчилерни, күш-ажылчы бүдүн-бүдүн коллективтерини мурнакчы дүржүлгалын амыдыралды болгаш чедиңгир кылдыр көрүгүүн, пропагандалаары массалыг пропаганданың органнарында ам-даа дыка четпес. Сорулга болза ындыг дүржүлганың алыс утказын тодаргай көргүзери, оны миллион-миллион кижилерге сонуургаттырары, оны практика кырынга калбаа-биле пептередиринге дузалаары болур.

Бистиң ниитилел амыдыралывыстың эң чугула айтыырларын ажыы-биле тургузарындан сестир чорук, шиитпирлеттиимээн шыңгыы айтыырларны тоомча чок көрүп, оюп эртериниче чүткүл, боттуг амыдыралда четпестер болган бергелер дугайын ыыттавас чорук идей-кижизидилгелиг ажылдың мурнунда партияның салын турары сорулгаларынга эптеш чок үүл боор турар. Ынчаар көөр чорук, меңээгеттинер чорук ажыл-хөрөкке дузалавас, а бистиң ниити сорулгаларывысты шиитпирлээрин үүле берген-тир. Кайда-ла шүгүмүүлел болгаш бот-шүгүмүүлел белик деңнелде эвес болдур, кайда-ла хөй-ниитиниң ажыл-хөрөөнде ажык чорук четпес болуп турарыл, ындыг чергелерде массаларның идепкейлиг чоруунга дорт когарал чедиртиниң турар. А социалистиг тургузуунүн күжүнүн чугула үнер дээр — чогум-на массаларның идепкейинде болгай.

Чамый-чалбы холгаарлаашкын болгаш хөлге-хөлеен алыр чорук, ниитилелге чүү-даа бербейн турган, оон карчаппла хөйну ушта соп алырынче чүткүл, ажыл-агыйжы эвес болгаш төгчеглекчи, арагалаар болгаш хулиганнаар чоруктар, бюрократизм болган кижилерни тооп көрбес чорук, күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш ниитилиг корумчурумун үрээри дээн ышкаш, эрткен үениң бистиң амыдыралывыста ам-даа таваржын турары социализмге удур бүжар-чүдек ындыг артынчыларын дазылыңнан тура согар дээш парторганизацияга, күш-ажылчы коллективке чугаалажырындан эгелээш, парлалгага, радиога, телевидениеге шүгүмчүлээринге чедир, пропагандаңың болгаш кижизидилгениң бүгү-ле херектеллери-биле үргүлчүнүн, дорт болгаш эптеш чок демиселин чорудар үзүрлүг. Ындыг болуушкуннарга удур демиселге сес-биле бүзүредирин-даа, хоойлу-дүрүмнүн өскүн-даа ажыглаары эргежок чугула.

Сес биле ажыл-хөрөктиң аразында дүүшпес чорук кайда-ла боллур, организакчы, ажыл-хөрөкчи болгаш идеологтуг ажылдың чангыс аай чоруу кайда-ла хаплыртымаан болдур, ындыг чергелерге кижизидикчи ажылдың дүүштиг чоруу дыка кулу болур. Удуртукчуларның, ажыл-агый кадрларының ажылын үнелеп коорде, чүгле будүрүлге планнарының күүсеттинген көргүзүглерин эвес, харын база коллективте сагылга-чурумнун деңнелин, мораль-политиктиг байдалды, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың байдалын база үнелеп көөрү эргежок чугула.

Кижизиндилге ажылы кижилерни чурттан турар чергелериге, общежитиелерге, эвээш кижилиг коллективтерге, чурттакчылыг ырак-узак чергелерге кошкак болур чорук-биле чеплеп эптежип болбас. Заводтарның, колхозтарның болгаш совхозтарның, албан чергелериниң, тудугларның болгаш амыдырал-хандырылга чергелериниң аныктарының аразында идей-кижизидилгелиг ажыл улам-на амыдыралды. дээштиг, солун болгаш бүзүрелиг болган турар ужурлуг.

Амгы үеде пекинчи шовинистерниң болгаш агрессорларының пропагандазы-биле ажык кады ажылдан турар империалистиг пропаганда совет кижилериниң угаан-бодалынче узун-соксаан чокка халдап кирип, эк-не кажаг-оптуг аргаларның болгаш амгы үениң техниктиг чеңсек-херектеллериниң дузазы-биле оларның угаан-бодалын совет боттуг үүлдериниң дугайында шын эвес кылыр көөрүнге угаадып, социализмни хоптап-мегелээри, империализмни, оон үнтекчи, кижини көөр хоөн чок политиказын болгаш практиказын мактаар чорукче чүткүн турарын доктаалда өскелеп айтып турар. Олар бисте боор турар үүлдериниң дугайында шуут шын эвес, меге кылыр көргүүн азы шуут хоптап-мегелеп дыңнадырының бүгү аргаларын ажылган турарын доктаалда айтып турар.

Ынчангаш идей-кижизидилгелиг болгаш информация ажылдарының эң чугула сорулгаларының бирээзи —ындыг хоп-мегечи пропаганданың бүгү-ле өскүүлдериниге алыспас. угаан билир кылдыр совет кижилерге дузалаары. ындыг пропаганданың кажар-оптуг аргаларын биллиингир, боттуг болгаш бүзүредиг үүлдер-биле сойгалап илередири. делегейде эң баштай социализм тиилээн чуртун дугайында шыныг сөстү кижилерге чедирери. Оон-биле кады эң чугула айтырыгларны чыгыдарын кошкалыры. болган үүлдерни доп-дораан кижилерге чедирери саалалыры. харыы чок арттырган айтыырлар дээрге, бистиң ангы талазы-биле тайылыгарывыска ажыктыг болуруун кажаа-даа утпас ужурлуг бис деп доктаалда база айтып турар.

Кижилерниң угаан-медерелиге болгаш сагыш-сеткилге кижизидилге ажылының салдар-халдавырының дээштинин дыка кулуладын турар узуг четпес чорук үүл дээрге, бүү барымдаалаар. хоозуун хөөрөөр, материалларны кыры-биле. «эрентей» ыырдары. ниити боттуг үүлдерни чогаалыкчы бүү-биле көргүзериниң. өзүлүг боттуг болгаш биллингир чорукту. чугаалаарының орааунга хөйле сестер-биле шуутап. чугаалаарының бирээзи —ындыг хоп-мегечи пропаганданың бүгү-ле өскүүлдериниге алыспас. угаан билир кылдыр совет кижилерге дузалаары. ындыг пропаганданың кажар-оптуг аргаларын биллингир, боттуг болгаш бүзүредиг үүлдер-биле сойгалап илередири. делегейде эң баштай социализм тиилээн чуртун дугайында шыныг сөстү кижилерге чедирери. Оон-биле кады эң чугула айтырыгларны чыгыдарын кошкалыры. болган үүлдерни доп-дораан кижилерге чедирери саалалыры. харыы чок арттырган айтыырлар дээрге, бистиң ангы талазы-биле тайылыгарывыска ажыктыг болуруун кажаа-даа утпас ужурлуг бис деп доктаалда база айтып турар.

Кижилерниң угаан-медерелиге болгаш сагыш-сеткилге кижизидилге ажылының салдар-халдавырының дээштинин дыка кулуладын турар узуг четпес чорук үүл дээрге, бүү барымдаалаар. хоозуун хөөрөөр, материалларны кыры-биле. «эрентей» ыырдары. ниити боттуг үүлдерни чогаалыкчы бүү-биле көргүзериниң. өзүлүг боттуг болгаш биллингир чорукту. чугаалаарының орааунга хөйле сестер-биле шуутап. чугаалаарының бирээзи —ындыг хоп-мегечи пропаганданың бүгү-ле өскүүлдериниге алыспас. угаан билир кылдыр совет кижилерге дузалаары. ындыг пропаганданың кажар-оптуг аргаларын биллингир, боттуг болгаш бүзүредиг үүлдер-биле сойгалап илередири. делегейде эң баштай социализм тиилээн чуртун дугайында шыныг сөстү кижилерге чедирери. Оон-биле кады эң чугула айтырыгларны чыгыдарын кошкалыры. болган үүлдерни доп-дораан кижилерге чедирери саалалыры. харыы чок арттырган айтыырлар дээрге, бистиң ангы талазы-биле тайылыгарывыска ажыктыг болуруун кажаа-даа утпас ужурлуг бис деп доктаалда база айтып турар.

Кижилерниң угаан-медерелиге болгаш сагыш-сеткилге кижизидилге ажылының салдар-халдавырының дээштинин дыка кулуладын турар узуг четпес чорук үүл дээрге, бүү барымдаалаар. хоозуун хөөрөөр, материалларны кыры-биле. «эрентей» ыырдары. ниити боттуг үүлдерни чогаалыкчы бүү-биле көргүзериниң. өзүлүг боттуг болгаш биллингир чорукту. чугаалаарының орааунга хөйле сестер-биле шуутап. чугаалаарының бирээзи —ындыг хоп-мегечи пропаганданың бүгү-ле өскүүлдериниге алыспас. угаан билир кылдыр совет кижилерге дузалаары. ындыг пропаганданың кажар-оптуг аргаларын биллингир, боттуг болгаш бүзүредиг үүлдер-биле сойгалап илередири. делегейде эң баштай социализм тиилээн чуртун дугайында шыныг сөстү кижилерге чедирери. Оон-биле кады эң чугула айтырыгларны чыгыдарын кошкалыры. болган үүлдерни доп-дораан кижилерге чедирери саалалыры. харыы чок арттырган айтыырлар дээрге, бистиң ангы талазы-биле тайылыгарывыска ажыктыг болуруун кажаа-даа утпас ужурлуг бис деп доктаалда база айтып турар.

Кижилерниң угаан-медерелиге болгаш сагыш-сеткилге кижизидилге ажылының салдар-халдавырының дээштинин дыка кулуладын турар узуг четпес чорук үүл дээрге, бүү барымдаалаар. хоозуун хөөрөөр, материалларны кыры-биле. «эрентей» ыырдары. ниити боттуг үүлдерни чогаалыкчы бүү-биле көргүзериниң. өзүлүг боттуг болгаш биллингир чорукту. чугаалаарының орааунга хөйле сестер-биле шуутап. чу-

гаалаары ол боор турар. Номчукчуну, дыңнакчыны байылып турар теоретиктиг түңнээшкиннерниң бодалдыг, ханы сайгарылганын орнунга каас-чараш сес сөглөри. дылының чүгле эртеми-биле, а дыңнакчылар-биле харылзажырының бот-боттарынга бүзүрежири. факт-барымдаалар-ны бадыткаары— ыытыр сөстер-биле, суртаашкыннар-биле солуттунуп турар. Ол бүгүнү практиктан шиитпирлип-биле чайладыры чугула.

Ажылчы чоннарны коммунистиг кижизидилгеин коммунизм дээш демиселдиң чугула фронтузу кылдыр СЭКП саналп турар. Идеологтуг, политкижизидилге ажылының чедишкиниинден чүрттүн экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдези, сайыраңгай социализмнин аргаларын долу ажыглаары. Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиктиг шугумун боттандырары. оон делегейге туружунун быжыгары улам улуг хамаарылгалыг апарган.

СЭКП Төп Комитеди эвилеллешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга, округ-комнарынга, хооркомнарынга, райкомнарынга, партия эге организацияларынга идеологтуг, политкижизидилгелиг ажылды экижидериниң, оон дээштинин болгаш шынарын бедидериниң, хевирлерин болгаш аргаларын сайыраңгай-жыдар талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдан кылырын болгаш амыдыралга боттандырарын, бар четпестерни эдерин даасхан. Идеологтуг ажыл сайыраңгай социализмнин негелделеринге, коммунистиг тургузуушкунунуң чаа сорулгаларынга дүүшүп турар чаа шынарлыг, белик деңнелге турар ужурлуг. В. И. Ленинниң өөредип турарын өзүтаар, улус массаларын медерелдиин болгаш идепкейлин чайгылыш чок бедидерин дээш доктаамал сагыш салыры партийжи ажылдың чугула алыс утказы болгаш баазазы ол болуп, оон мурнунда дег, ам-даа артышаан. Идей-кижизидилгелиг ажылды сайыраңгайжыдары—бүгү партия организацияларының эң чугула сорулгазы. Кажадаа ажыллаг турза, коммунист бүрүзү ленинчи партиниң идеяларының пропагандазын болгаш чорудукчузу болур. ол онза чугула херекте болунун бүгү билиглерин. бодунун сагыш-сеткилин бээр ужурлуг.

Партия организацияларының, идеологтуг албан чергелериниң, пропагандисти кадрларының болгаш активтиң кичээнгейин политика-кижизидилге ажылының дараазында чугула сорулгаларынче угаадары эргежок чугула:

Пропаганданың болгаш агитацияның эртемге үндезилеттинген белик деңнелин хандырар. Коммунистиг идеалдарының өңдүр чаагайын, марксизм-ленинизмнин тиилеттирбес күжүн, совет Төрээн чуртунуң күүзүүн быжыглаар, чонуң чаагай чорудуп көдүрер талазы-биле СЭКП-ниң могат чок ажыл-чорудулгазын, социализмнин төөгүлүг артык күштүүн, оон өзүлүг демократизмнин болгаш гуманизмнин чайыналчаа-биле көргүзер. Амыдыралдың совет овур-хевирининг алыс утказын, сайыраңгай социалистиг ниитилелдиң чедишкиннерин, оон коммунистиг ниитилелче чоорту шилчин киреринин оруктарын бүзүрелдин-биле, тодаргай фактыларга көргүзер. Эртем-техниктиг революцияның салдары-биле ниитилел хөгжүлдезинин онзагай үүлдерин теоретиктиг, бүгү идеологтуг ажыл-чорудулгага барымдаалап көөрү эргежок чугула. Социал-экономиктиг болгаш культурлуг тургузуушкунунуң эдилеглиг сорулгаларын чедишкиннег шиитпирлээрин-биле. совет демократияны улам ынай быжыглаар болгаш социалистиг күрүнеңни быжыглаары-биле чүү кылыр турарын база чүү кылыр ужурлуг дээрин тайылыгыраар. Совет кижилерге социалистиг Ала-чоот дээш чоргаараалды. ССРЭ-ниң улустарының ажы-дунмалышкы бүзүлбас найыралыы. национал аалдарны болгаш национал культураны хүлүмзөрайге, национализмниң кандыг-даа илерээшкининге эптеш чок чорукту кижизидер. Улуг совет улустуң чангыс эвин болгаш сырый каттыжышкынын улам ынай быжыглаарынга дузалаар;

Пропаганданың болгаш агитацияның эрттирин болгаш тодаргай болур чоруун, оон амыдырал-биле, ажыл-агыйжы болгаш политиктиг сорулгаларны шиитпирлээри-биле холбаалын күштелдирер. Улустуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культуразын бедидериниче угланган СЭКП-ниң социал-экономиктиг политиказын тайылбырлаар, социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг өзүг-биле көөрүнүң шимчээшкинин бүгү хемчеглер-биле хөгжүдер. Социализмнин эртык күштерин эртем-техниктиг революцияның чедишкиннерг-биле каттыштырарының теөгүлүг сорулгаларын чедишкиннег шиитпирлээринге идепкейлин-биле дузалаар, мурнакчы дүржүлганы, совет эртемнин чедишкиннерин ниителештирер болгаш калбаа-биле пропагандаалаар. Күш-ажылдың болгаш нурүнеңниң сагылга-чурумун быжыглаар дээш, даасхан ажылхерек, социалистиг өнүч-хөрөгшин камналгалыг болгаш хумагалыг көөр дээш харысалганы бедилер дээш төгчеглекчи чорукка, албан чергелериниң болгаш тус чергелериниң чүгле боттарының эрге-ажыктарын камгалаарынга удур шыңгыы демиселиг.

Улус ажыл-агый планнарын күүсеттиринге, Төрээн чуртунуң күүзү-шыдалын улам ынай быжыглаарының, коммунизмниң тиилелгезинин шиитпирлеттиг негелдези болур эртем-техниктиг деңнелгени дүргелдиринге бодунуң хууда кижилгеININ ниитилелге ужурдузазын совет кижи бүрүзү тодаргай медереп билген турар ужурлуг.

Пропаганданың болгаш агитацияның шаар халдакчы характерин хөгжүдер. Бүгү-ле чаа болгаш мурнакчы, перспективалыг чүүлдерни бүгү тала-биле детыыр, бистиң бурунгаар шимчээшкиниваске шаптыктап турар чүүлдер-биле шиитпирлиг демиселиг. Чаартыкчыларның тергинин эки көргүзүглери — хууда сорулга эвес, харын массаларның күш-ажылчы энергиязын күш-ажылдың будурукчулүүн белидериниче мобилизастаарының эң чугула чепсээ. Будурулгенин ажыктының болгаш ажылдың шынарын бедидерининг күчүлүг курлавыры деп чүвени барымдаалаар. Күш-ажылга, ниитилел амыдыралынга инициативтиг, чогаалыкчы кириилге — кижини идеялыг, хамаатты бишкан мөзүүнүн көргүзүүлүр.

Делегей социализмнин, бүгү-ле дешилгелиг күштерниң турушталарын быжыглаары коммунистиг тургузуушкунга, идеологтуг шавар халдаашкынны империализмге болгаш гегемонизмге, милитаризмге болгаш реакцияга удур калбартырыга таарымчалыг байдалдарны тургузар. СЭКП-ниң тайбыңга ыыжыгыды ленинчи даштыны политиктиг угланышкынын, боттуг социализмнин чедишкиннерин могаг чок улам ынай пропагандаалаары, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының улустары-биле, делегейниң ажылчын айтыыы-биле, национал-хосталгалыг шимчээшкин-биле эп-сеткил каттырылгазын быжыглаары, акы-дунма партиялар-биле идеологтуг кады ажылдажылгаан калбартыры болгаш хаыладыры чугула. Массалыг информацияның совет чеңсектерининг доктаамал сорулгаларының бирээзи — ниитилелдиң чугула айтырыгларын акы-дунма партиларның шиитпирлеп турарының таарымчалыг тодаргай дүржүлгазынче, акы-дунма күрүнеңнин политиктиг, идеологтуг, экономиктиг кады ажылдажылгазынче, оларның харылзааларының ден эргелиг болган кайы-кайызыкта ажыктыг характерине онза кичээнгейни салбышаан. социалистиг чурттарның амыдыралын оон бүгү-ле хөй яны хевириниге үргүлчү чыгылар. Империализмге болгаш чаа лайынын айылынга удур, коммунизмнин идеалдары дээш, ажылчы чоннарның, бүгү ажылчы чоннарның үндезин арга-

(Төнчүзү 2-ги арында).

1979 ЧЫЛДА ЧУРТТАКЧЫ ЧОННУҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ЧИЗЕЗИНИҢ БАШТАЙГЫ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

1979 чылдың январьда чурттакчы чоннуң эдлеглиг Бүгү-эвилел чизезин чоруткан. Чизениң сан-түңү-биле алырга, 1979 чылдың январь 17-де Тыва АССР-ниң чонунуң саны 266,3 мун кижи болган. Оон иштинде хоорай чурттакчылары 113,2 мун, кедээниң чурттакчылары 153,1 мун кижи болган.

Тыва АССР-ниң чонунуң санының өскерилгени дараазында сан-түңнер-биле илереттинер:

1959 чылда (январь 15-тин чизезин өзүгаар) 171,9 мун кижи.

1970 чылда (январь 15-тин чизезин өзүгаар) 230,9 мун кижи.

1979 чылда (январь 17-ниң чизезин өзүгаар) 266,3 мун кижи.

1970 чылдың чизезинин соонда эрткен 9 чыл дургузунда Тыва АССР-ниң чурттакчы чонунуң саны 35,4 мун кижиге азы 15,3 хуу өскен. Чурттакчы чоннуң саны колдуунда-ла чайгаар өзүлде-биле болган.

Хоорай чурттакчылары 1970 чылдан бээр 26,2 мун кижиге азы 30,1 хуу өскен, оон иштинде чайгаар өзүлде-биле 12,8 мун кижи өскен.

Кедээ чергелерде чурттакчы чоннуң чайгаар өзүлдези бедик болуп, 31,2 мун кижи турза-даа, кедээниң чурттакчы чонунуң 9 чыл дургузунда немелде өзүлдези чүгле 9,2 мун кижи азы 6,4 хуу болган.

1979 чылдың январь 17-де Кызыл хоорайның чурттакчы чонунуң саны 66 мун кижи болган болгаш 1970 чылга деңнээргe 14,3 мун кижиге азы 27,7 хуу өскен.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

Даарта — Радио хүнү

МОСКВА ЧУГААЛАП, КӨРГҮЗҮП ТУР

Космостан делегей океанының ханыларына чедир — харылаанның амгы херектеллерин ажыглап турарывыс ындыг. Совет телевидениениң дамчыдылгалары чаа орбитаже бо чылын үнген: «Салют-6» — «Союз-32» эртем шинчилел комплекзинде эртемнин вахтазын эрттирип турар космонавтыларывыс Кызыл Шәлге москвачыларның Май Бирде демонстрациязын көрген.

«Москва чугаалап, көргүзүп тур!» — бо сестерни бүгү планета билир. Совет найыылаалдан баштайгы ындыг дамчыдылга 55 чыл мурнунда болган. Ыраа девискээрин эртишаан, бистиң Төрээн чуртувуска чогаттынган радио ССРЭ-де болган делегейде болуушкуннарны миллион-миллион кижилерге дыңнадып турар. Ол — пропаганданың болгаш агитацияның, политиктиг болгаш угаан-бодал кижизидилгезинин дээштиг чеңсээ, бошкыларның илегелдиг дузалакчызы апарган. Оны салын болгаш девискээр чок солун деп В. И. Ленин адаан.

Бистиң чуртувус кыска хуусаатта-ла радио-биле хандыртынган чурт апарган. Телевидениениң хөгжүдезинин темпизи оон-даа белик. Ам теледамчыдылгаларны чурттакчы чоннуң 83—85 хуузу көрүп турар. Дагларда одарларлыг, хөвуларда көөгүн чоруур малчыннарлыг районнарны, Байкал-Амур магистралының участоктарын телеорбитага көөгары-биле Май Бирниң бүдүүзүүде чамдык ретрансляция станцияларын ажыглалда киргген.

Радио болгаш телевидениениң (оон иштинде өөнүг-даа) улам ынайгы хөгжүлдезин чедип алыр талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизинин салган сорулгалары чедишкиннег күүсеттинин турар. Аңаа Черниң кылымал эдеринчилерин калбаа-биле ажыглаан турар. А чүгле Ыраккы Соңгу чүктүн чамдык районнары болган Чукотканың аңаш чурттакчылыг черлери теледамчыдылгаларны көрбейн турар. Ол черлерниң чурттакчылары кылымал эдеринчилерин дамчыштыр телепрограммаларны көре бээрлер дээрин СЭТА-ның корреспондентизинге ССРЭ-ниң Харылзаа министерствозунган дыңнаткан.

Телевидение болгаш радио дамчыдылгазы доктаамал чаартынып, дамчыдылга станцияларының күжү улгадын турар. Оон техниктиг баазазы доктаамал чаартынып турар. Харылзааның херектеллерин чаартырынга чүс-чүс муң радиосонуургактарның киирип турар улуг-хуузу улуг. Ындыгларның чуртта муң-муң радиостанциялары бар.

Черниң кылымал эдеринчилеринде тургускан аппаратурадан улус ажыл-агыйында ажыглаан турар радиохеректеллерге чедир — радиосонуургактарның Бүгү-эвилел чогаадыкчы делегелгезинин кирижикчилериниң ажылы ындыг.

ССРЭ-ниң УАЧД-де ажыттынган ол делегелге радионуң ажык-дузазын бедин-биле үнеаалаанының херечизи-дир.

Москва Олимпиадазының дамчыдылгаларын телевидениениң 20 каналдары-биле чорудар. Ол дамчыдылгаларны хары угла 2—2,5 миллиард кижи көөр аргалыг болур. Харылзааның олимпийжи херектеллериниң программазын техниктиг белеткээри чедишкиннег шиитпирлеттинин турар. Оларның аразында —кылымал эдеринчилер дамчыштыр харылзажыр дамчыдыкчы чаа-чаа станциялар, радиорелелиг он-он шугумнар бар.

Советтер чурттуңу дамчыдылгаларының аялгазын делегейниң он-он чурттары билир. Чырыткылыг келир үени тургузуун турар совет улустуң тургузукчу күш-ажылын, Совет күрүнеңниң тайбыңга ыыжыгыды даштыкы политиказын делегейниң улустарынга телевидение болган радио программалары чугаалаан берин турар.

(СЭТА-ның корр.).

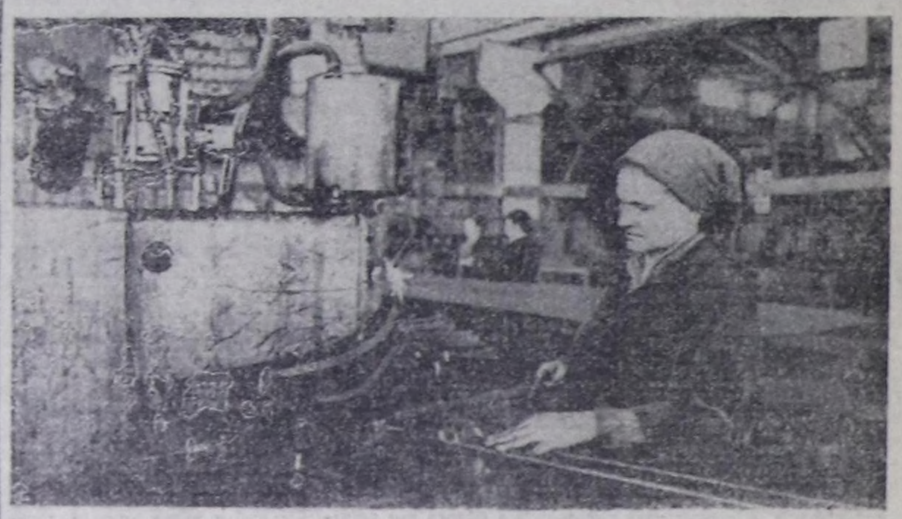

«Росводпром» каттыжышкынының демир-бетон кылыглар заводунуң коллективи үени мурнап турар. Шаңгыя В. Алтухов [illegible] бетонщиктер [illegible] 1979 чылдың [illegible] турар. Бо [illegible] аларының планын [illegible] водтуң коллективи хуусаа бетинде күүсеткен.

А. Иванов удуртқан арматурщиктер бригадазы чыл планын күүседир чеде берген. Шола хөй-хөй ажыттынган дерт чылдың планнын онаалдарын күүсединненнер. Мурнакчы ажылчын Ирина Скрипникова социалистиг чарышка доктаамал тилекчи болуп, ажылчыннарга эки үлегерин көргүзүп турар.

ЧУРУКТА: Н. Скрипникова арматура кылыгларын белеткеп тур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

БИБЛИОТЕКА

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыма).

ажыктары дээш, социал деп-шилге дээш коммунистиг болгаш ажылчын акы-дуңма партияларның эрес-шудургу демиселин үргүлүү чырыдар.

«Соок дайынның», делегейнин дүшкүүрлүг чоруун чидиглелдирериниң, делегейни ядролуг халаптың кес кырынга тургузаар кыжаныглыг кылдыр боо-чепсекти эңдерс бүдүрериниң империалистиг суртаалчыларын шинтпирлиг-биле сойгаан илередири эргежок чүгула. Амгы үениң капитализминиң чонга удур, кижизиг мөзүге удур утка-бүдүжүн, неоколониализм политиказының үштекчи характерин, «эргелериниң» болгаш «хосталгаларының» ийи арынныг чагдынчак камгалакчыларының өзулуг арнын сойгаан илередир. Пекинчи чагырыкчыларның гегемонисчи улуг күрүнезирек угланышкынын, оларның агрессчи чүткүлдерин, империализм, реакция болгаш дайын күштери-биле каттыжып турарын сойгалаар. Империализмниң болгаш ооң өмээржикчилериниң идеологтуг хораалашкынарынга чогуур айтур шавышкынны ей-шаанда бээр. Оппортунизминиң болгаш ревизионизмниң кандыг-даа хевирлериге удур чайгылыш чок демиселди чорудар.

Боттарывыстың күрээлеңвистиң чайгылыш чок сырый каттыжышкынын, совет кижи бүрүзүнүң ханы бүзүрелдиг болур чоруун болгаш политиктиг серемчилелин, Төрээн чуртту, социализмниң революстуг чаалаан алышкынарын камгалаарынга ооң белен чоруун ацгы дайзынының политиктиг болгаш идеологтуг хоралакчы ажыл-чорудулгазынга, ооң социализмни дерзин өзу-биле хоптан-нүүлдээр чоруунга удурланыштыр тургузары — бистиң хүдэлгевис.

Совет кижилери эртемге үндезилеттинген үзел-бодалдарга, партияның хөрээнге, коммунистиг идеалдарга кызыгаар чок бердинишкинге, социалистиг Ада-чуртка ынакшылга, пролетаржы интернационализм өзүзүнга кижиидери идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың кол өзээ болуп келген болгаш болуп артар. Партия өөредилгезиниң, экономиктиг өөредилгениң, комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының системазынга, пропаганданың массалыг хевирлеринге К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаалдарын, СЭКП төөгүзүн, партияның XXIII, XXIV, XXV съездилериниң документилерин, эш Л. И. Брежневтиң, партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын ханы өөренирин хандырар херек. Ооң-биле кады марксизм-ленинизмниң принциптеринге СЭКП-ниң шынчызын, эртемнигт коммунизмниң теориязын болгаш практиказын чогаадыкчы хөгжүдер талазы-биле партияның могат чок коллективтиг ажыл-чорудулгазын онзалап демдеглээр. Революстуг теорияны, партияның политиказын билир чорук сөзет кижилериң бүзүрели, дерзин идеологияның кандыг-даа илерээшкиннеринге удур, коммунизм дээш туруштуг демиселчиниң идепкейлиг амыдыралчы туружу, сайзыраңгай социализмниң чугула айтырыгларын шинтпирээрде ажыл-чорудулгага удуртулга болган турар ужурлуг.

Политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң чедишкини ниитилеп-биле пропагандист кадрларның теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелиден хамааржыр. Пропагандистерни билдилиг шилип алыры, өөредири болгаш кижизидери, оларны хүн бүрүнүң сагыш салыышкыны болгаш кичээнгей-биле көөрү — бүгү-ле партия комитеттериниң хүлээлгези. Кижизидикчи ажылдың үтказы болгаш түңнелдери, кижилер-биле ажылдың чаа хевирлерни болгаш методтарны чогаадыкчы өзү-биле дилеп тывары дээш бедик харысалгалыг болуру — пропагандистерге, идеологтуг ажылдакчыларга эргежок чүгула.

Коммунистиниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң системазын сайзыраңгайжыдар, пропагандист кадрларның теоретиктиг болгаш методиктиг деңнелин бедидер талазы-биле дыка хөй хемчегдер доктаалда көрдүнген.

Коллективтерге болгаш чурттап турар черниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды чүткүлдүг сайзыраңгайжыдарын СЭКП ТК партия комитеттериге хүлээткен. Агитаторларның, политинформаторларның, лекторларның болгаш илеткелчилериниң составын мурнакчы ажылчыларның, колхозчуларның, эртемденнериниң, специалистериниң, культура ажылдакчыларының аразындан коммунистер болгаш комсомолчулар-биле быжыглаар. Агитаторы-пропагандист актив-биле ажылды экижидер, масса-политиктиг ажылдың материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче угланган хемчегдерни алыр, политиктиг чырыдышкын бажыңнарының болгаш кабинеттериниң, информация төөтериниң ролюн бедидер. Ооң-биле кады хемчээлин база уран-чечен деңнелин сагыышаан, көскү агитацияның чепсектерин улам идепкейлиг ажыглаар херек.

СЭКП ТК-ның, эвиледдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының кежигүннериниң, партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажыл-агыйжы удуртур кадрларның киржилгезиниң чаңгыс аай политхүннер эрттириниң практиказын СЭКП ТК үүлдүг деп көргеп.

Амыдыралга тыптып келген айтырыгларны оперативтиг көөрү эргежок чүгула деп доктаалда онзалап демдеглээн. Ажылчы чоннарның сагыш-сеткилин хайныктыра берген чаңгыс-даа айтырыг харыы чок артпазы дүрүм болган турар ужурлуг. Иштики болгаш делегей амыдыралының эң-не чүгула айтырылары, бүдүрүгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, сагылга-чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаар, ниитилелдің өзу-чурумунга улур үүлгедишкиннерге, өскээниг идеологиягa болгаш моралыга эптеш чок болурунуң өзүзүнга кижизидери дээш демисел лекция болгаш масса-политиктиг ажылдың төөгүнге турар ужурлуг. Марксизм-ленинизмни, СЭКП-ниң төөгүлүг дүржулгазын пропагандалаарының деңнелин, парлалгага үвер үүлдериниң, телевидение болгаш радиодамчыдылгаларының иделлиг утказын база дээштиин бедидерин партия комитеттеринте, массалыг информация болгаш пропаганда чепсектериниң удуртукчуларына СЭКП Төп Комитеди хүлээткен. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарының, интеллигенцияның амыдыралын бүгү талалыг чырыдар, экономиканың, эртемниң болган культураның эң чүгула чедишкиннерин көргүзер. Экономика болгаш культура тургузуушкунуңуң, делегей амыдыралының өйү келген айтырыгларын номчукчулар, дыңнакчылар чугаалажыл көөр кылдыр кирер. Партия, күрүне, ажыл-агый органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының ажылының бүгүдеге калбак нептерелдиг болурунуң ленинчи принципин херек кырынга боттандырарын хандырар. Принципиалдыг, ажык болгаш боттуг шүгүмүүлелдің база боттуг шүгүмүүлелдің калбарарынга идигни бээр. Фактыларны чырыдарын шыңгыы болгаш боттуг өзү-биле көөрү, таарымчалыг болгаш шүгүмүүлелдиг үнелээшкиннериниң үндезилдиг болуру дээш харысалганы бедидер. Ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер шимчээшкинин улам ыңай хөгжүдерин хандырар. Редакцияга келген бүгү чагаалары кичээнгейлиг көөр, иштики болгаш делегей айтырыгларының талазы-биле ажылчы чоннарның санал-оналдарын, чагаалар дончуландарын үргүлүү парлаар, редакция почтазын анализтээринге болгаш аңаа тайылбыр бээринге партия, совет болгаш ажыл-агый удуртукчуларын хаара тудар. Министрлер, төп болгаш республика ведомстволарының удуртукчулары чугула айтырыглар дугайты парлалгага үргүлүү бижээн, телевидение болгаш радио дамчыштыр чугаалаан турары, ажылчы чоннарның айтырыгларына харылаан турары эргежок чугула деп көргеп. Шүгүмчүлелдиг медээлер талазы-биле, а ол ышкаш мурнакчы дүржулганы чер болганга нептередир сорулга-биле ыңдыг дүржулганы илередип турар материалдар талазы-биле практиктиг хемчеглерни ыяап-ла алыры болгаш ниити чон билген турарын чедип алыр.

Иштики болгаш делегей амыдыралының тематиказын, хемчээлин болгаш географиязын дыка калбартыр, солуннарда болгаш журналдарда парлаттынып турар материалдарның, телевидениеге болгаш радиога дамчыдылгаларның саның элбекшидер, утказын бедидер. Жанрларны янзы-бүрү болдурар, онза кичээнгейни стильче, дылче салыр, хөй-ле состер ажыглаар болгаш өзү барымдаалаар чоруктарны чок кылыр, материалдарның оперативтиг, бүзүренчиг болгаш чедингир болурунуң дугайында сагыш салыр. Өг-бүлелериниң хөй нуруузу үштен эвээш эвес солуннарны ап, теледамчыдылгаларны үргүлүү көрүп база радиону дыңнап турарын барымдаалааш, солуннарның бот-боттарына дөмейлешкек болу бээрин болдурбазын чедип алыр. Солуннар, журналдар боду «арынныг», боду болук кол темаларлыг болур, материалдарны оларга дүүшкек хевириниң стилинге болгаш каастагаынга бээр ужурлуг. Бо талазы-биле тодаргай даалгаларны СЭТА-га, СССР-ниң Күртелерадиозунга, СССР-ниң Күркомиздадыңга база берген.

СССР-ниң Журналистер эвилели, солуннар болгаш журналдар редакциялары, телевидение болгаш радиодамчыдыга, ном үндүрер черлер чогаадыкчы чорукту идепкейжидер, ажыл-дуржулгазын өөренирин таарыштырар, чогаадыкчы конкурстарны чорудар.

СЭКП Төп Комитеди, идейкижизидилгелиг ажылдың сорулгаларын комплекстиг шинтпирлээр сорулга-биле партия, совет, хөй-ниити болгаш ажыл-агый органнарының күүженишкиннерин чурттакчы чоннуң бүгү бөлүктеринге идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзүшынар кижизидилгезиниң чаңгыс аайын хандырарынче дүүштүрүп турар, ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле перспективтиг болгаш чыл планнарын ажылдан кылырын эвиледдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларына, партия крайкомнарына, обкомнарына, округкомнарына, хооркомнарына, райкомнарына дааскан. Мону кылырда хөй-ниитиниң санал-оналын ханы болгаш бүгү талалыг өөренип көөрүнче, социалогтуг шинчиледдерже онза кичээнгей салыр. Партия организация бүрүзүнге, коллектив бүрүзүнге идей-кижизидилгелиг ажылдың бедик деңнелин хандырар. Принципиалдыг чоруктуң, кижи бүрүзүнге эш хуузунуң негелделиг болгаш кичээнгейлиг болур чоруктуң байдалын тургузаар, ооң угаанбодалынче болгаш чүрээнче орукту тывар. Ажыл-агыйжы чорудулгаларның кижизидикчи салдары дээш удуртукчу кадрларының харысалгазын бедидер. Партия эге организациялары, партия бөлүктери хүн бүрүнүң идей-кижизидилгелиг ажыл-чорудулганың төвү болур, коллективти сырый каттыштырар, кижилер-биле тус-тузунда ажылды билдилиг чорудар, оларның сөзүнү болгаш күш-ажылчы идепкейин мактап деткивр, күш-ажылдың болгаш амыдыралдың культуразын бедидер, чаа үүлдү медерел билирин хөгжүдер ужурлуг. Ажылчы чоннарның бүгү бөлүктериниң ортузунга кижизидилге ажылының байдалы дээш партия комитеттериниң адырлар аайы-биле кылдистериниң харысалгазын бедидер. Аныяктарны, өзүп орар салгалды кижизидерин бүгү хемчег-биле сайзыраңгайжыдары бүгү парторганизацияларының доктаамал сагыш болгаш кичээнгей салыр үүлү болган турар ужурлуг.

Социалистиг чаршыдын, улетпүүрге, көдээ ажыл-агыйга, тудугга, транспортка күш-ажылды организастаарының деңшилгелиг хевирлериниң кижизидикчи аргаларын долузу-биле ажыглаар. Социалистиг чаршыдың чоруп турарының дугайын ажылчы чоннарга чогуур үезинде болгаш калбаа-биле дыңнадыр, оларның профессионал болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдезинин дугайында сагыш салыр, кижилериң хөрегледеринге болгаш негелделеринге дыңнанчыр болур, күш-ажылчы коллективтиң кежигүннериниң санал-оналын хүндүлээр. Чаршыдың түңнелдерин үндүрерде чүгле бүдүрүлге көргүзүглерин эвес, харын кижизидилге ажылының байдалын база ыяап-ла барымдаалаар.

Көдээ чоннуң ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай күштелдиреринче чедип алыры эргежок чугула. Көдээ ажыл-агыйның бүгү талалыг болгаш шапкын хөгжүлдези дээш, тараа, эзт, сүт, хөвен, картофель, вогаалар болгаш оон-даа өске продуктуларны бүдүрерин база күрүнеге садарын ковудедири дээш бедик харысалганы көдээниң ажылчы чоннарынга кижизидер херек. Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин индустриализастаарының, көдээде улуг социал өскерилгелериниң байдалдарында көдээниң ажыл-ишчилериниң ниити билиңи, профессионалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидериниң дугайында доктаамал сагыш салыр. Аныяктарны көдээ ажыл-агый профессияларына хандыкшыдар, оларның колхозтарга болгаш совхозтарга ажылдаар дээн патриоттуг чүткүлүн хөгжүдер база деткиир.

Планнар күүселдезинче ажылчы чоннарны мобилизастаарынга, идей-кижизидилгелиг ажылды экижидеринге, чонга информастап дыңнадырынга чер-черде парлалганың, телевидениениң, радионуң ролюн база харысалгазын бедидерин; коллективтерге болгаш чурттап турар черниң аайы-биле идей-кижизидилгелиг ажылдың аайлап башкарарын, чаа-чаа хевирлерни болгаш методтарны тыварын, хүзээн алдынган шинтпирлериниң күүселдезин дээш контрольду партия комитеттериниң идеологтуг комиссияларынга дааспышаан, оларның ажылчорудулгазын идепкейжидерин; атеистиг кижизидилгени күштелдирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын СЭКП ТК партия комитеттеринге сүмелээ. Шажынның хуурмак артынчылары-биле демиселге коммунистерниң болгаш комсомолчуларның харысалгазын бедидер.

Марксисчи-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын, идеология ажылының айтырыгларын ажылдан кылырының эргежок чугулазын доктаалда айыткан. Эртемденнериниң кичээнгейин дараазында айтырыгларже мөөнээрин таарымчалыг деп көргеп: сайзыраңгай социализмниң байдалдарында СЭКП-ниң идеологтуг ажылчорудулгазы; идеологтуг ажылдың дээштинин болгаш шынарын бедидериниң аргалары; ажылчы чоннарның ацгы-ацгы бөлүктериниң марксисчи-ленинчи үзел-бодалының хевирлеттинери; идепкейлиг амыдыралчы турушту эзлээри — мозу-шынар кижизидилгезиниң эң чугула сорулгазы; күш-ажылчы коллективтиң кижизидикчи ужур-дузазы; кижизидилгениң бүгү хөрээн чорударын комплекстиг көөрүнүп методологизы; хөй-ниитиниң санал-оналын өөренири; амгы үе-чадада делегей ареназында идеологтуг демиселдин онзагай үүлдери болгаш методтары. Шинчиледдерниң кол сорулгазы — ниитилелдің угаан-бодал амыдыралының ханы анализи, политикижизидилгелиг ажыл-чорудулганы улам ыңай сайзыраңгайжыдарының талазы-биле эртемге үндезилеттинген сүмелерни ажылдан кылыры.

Ажылда четпестерни эдеринге шүгүмүүлелдің болгаш бот-шүгүмүүлелдің чугула ролюн, кижизидилгеге оларның ужур-дузазын доктаалда онзалап демдеглээн.

Партия комитеттери, совет, профэвилел, комсомол органнары, министерстволар болгаш ведомстволар ажылчы чоннуң шүгүмүүлелдеринге, парлалгага үнген үүлдерге дүрген, ажыл-херекчи харыны бээр, экономиктиг тургузуушкуннуң, коммунистиг кижизидилгениң, ниитилел амыдыралының чугула айтырыгларын көдүрген материалдарны принципиалдыг өзү-биле сайгарып көөр, шүгүмүүлел дээш кызар чоруктарны калбаа-биле сойгалап илередир ужурлуг.

Совет профэвилелдер эргелеп башкарарының школазы, коммунизмниң школазы болуп, ниитилел амыдыралының кол чери—бүдүрүлгеге демократияны боттандырарынга идепкейлиг идиг бээр ужурлуг деп доктаалда айыткан. Совет профэвилелдериниң бедик хүлээлгези—социалистиг чаршыдың, күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөрү дээш шимчээшкиниң арга-хевирлерин улам чаартыры, сагылга-чурумну быжыглаары, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн шинтпирлин-биле бедидери, ажылчы чоннуң эргелерин болгаш сонуургалдарын камгалаары, чедишкиниг шинтпирлеттинериниң кижизидилге ажылының ажыктыы улуу-биле хамааржыр социал-амыдырал айтырыглары-биле ханы болгаш дүрген ажылдаары болур. Бүдүрүлге черлериниң удуртукчулары болгаш партия организациялары-биле кады бүдүрүлгеге-даа, идей-кижизидилгелиг-даа ажыл-чорудулгага күш-ажылчы коллективтериниң ролюн бедидерин кедиг алыр херек.

ВЛКСМ ТК-зы, комсомол комитеттери Ленинниң «Коммунизмге өөренир» деп өлүм чок чагынын амыдыралга чүткүлүг болган хажык чок боттандырар, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге эш Л. И. Бержневтиң салган сорулгаларын күүседир дээш демисежир, аныяктарның бүгү бөлүктеринге идейлиг салдарны чедирер, партияның база чоннуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чанчылдарынга, коммунистиг моральдың өзүзүнга кижизидер, ону чорударда, аныяк өскенниң негелделерин, ооң билинниң үргүлүү өзүп турар деңнелин болгаш профессионалдыг белеткелин өөренип көөр ужурлуг дээрзин доктаалда айыткан.

Оолдар болгаш кыстарның политиктиг, күш-ажылчы, мөзү-шынар дадыгышкынын күштелдирери, оларга эртем-билиглерже, культураже, профессионалдыг бедик мергежилче чүткүлдери, чоннуң байлаанга хумагалыг болурун кижизидери комсомол организациязы бүрүзүнүң тодаргай дайынчы херээ болур ужурлуг. «Ажыктыг чоруктуң болгаш шынарның беш чылынга— аныктарның энтузиазмын болгаш чогаадыкчы чоруун» деп патриоттуг шимчээшкинин хөгжүдери, студент отрядтарының, школачыларның күш-ажылчы каттыжышкынарының ажылын улам чаартыры чугула. Аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле сорулгаларны комплекстиг шинтпирлээрде Ленинчи зачёттуң ролюн бедидер. Пионерлер, эзлээн уруглар, профтехучилищелер сургуулдары-биле ажылче комсомолчуларны идепкейлиг хаара тудар.

Партия комитеттери, ВЦСПС, ВЛКСМ ТК, СССР-ниң Спорт комитеди, ДОСААФ ТК массалыг күш-культура шимчээшкинин көдүрер, спортчу мергежилди бедидер, күш-культуржуларының болгаш спортчуларының ортузунга кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле немелде хемчегдерни хүлээп алыр ужурлуг. Аныяк өскеннің шериг-патриоттуг кижизидилгезин, оолдарны шериг албанынга белеткээрин күштелдирер херек.

Социализмниң салым-чолу дээш, Төрээн чуртту чечелиишкини болгаш айыл чок чоруу дээш төөгүлүг, харысалгалыг сеткил-бодалды аныяк салгалга кижизидери — партия болгаш комсомол организацияларының хүлээлгези.

Совет Чепсектиг Күштериниң кижизидикчи ролюн улам ыңай күштелдиреринче угланган хемчегдерни боттандырып чорударын Камгалал министерствозунга, Совет Армиязы болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелинге дааскан. Шериг хүлээлгезин эрттирери күш-ажылчы дадыгышкынның болгаш дайынчы өөредилгениң, арыг мөзүшынарның болгаш эрес-дидим чоруктуң, патриотизмниң болгаш эштежилгениң кайгамчык школазы болур армияның база флоттуң алдарлыг чаңчылдарын улам байыдар. Совет улустуң тайбын күш-ажылын хандырар, тайбыңның болгаш социализмнин херээн камгалаар талазы-биле боттарының хүлээлгезин совет дайынчылар ханы медереп билир ужурлуг.

ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозунга, ССРЭ-ниң Дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министерствозунга, ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилгенин күрүне комитединге, ССРЭ-ниң Педагогика эртемнериниң академиязынга өөредилге болгаш кижизидилге чорудулгаларын чаңгыс аай тудуш сырый холбаалыг болдурарын, өөренгичилерни болгаш студентилерни эртемниг мировоззрениеге, бедик мораль-политиктиг шынарларга, күш-ажылга ынак болурунга кижизидерни чедип алыр сорулганы СЭКП ТК салган. Өөренгичи аныяктарның политиктиг билиглерге сонуургалын өскүлер, оларның хөй-ниитичи идепкейин бүгү талалыг бедидер. Школадан дашкаар ажылды, техниктиг база уран үүл чогаадылгазын, күш-культураны база спортту улам ыңай сайзырадырының хемчеглерин алыр.

Өг-бүленің, школаның, хөй-ниитиниң харылзаазын бүгү хемчег-биле быжыглаарының, башкы кадрлар дугайында доктаамал сагыш салырының, башкыларның, мастерлерниң, дагдыпкычыларның ат-алдарын улам көдүрериниң, күш-ажылчы коллективтериниң школаларга база профтехучилищелерге шеф дузазын сайзырадырының чугулазынче кичээнгей салырын доктаалда айыткан.

Партия организацияларының, культура органнарының, идеология албан черлериниң болгаш ведомстволарның, чогаадыкчы эвиледдериниң мурнунга уран үүл интелигенциязының идей-политиктиг кижизидилгезин болгаш марксисчи-ленинчи өөредилгезин сайзыраңгайжыдарының сорулгазын салган. Чогаалчыларның, чурукчуларның, композиторларның, театр болгаш кино ажылдакчыларының, журналистериниң бедик идейлиг кижизидилгеениң, хамааты медерелиниң, чогаадыкчы идепкейниң сайзыралының дугайында доктаамал сагыш салыр. Литератураның болгаш уран үүлдүң, совет улустуң маадырлыг чаалгазын, социалистиг ниитилелдің хөгжүлдезиниң айтырыгларын талантылыы-биле көргүскен, бистин идейлиг удурланыкчыдарывысты чылча шаал турар чаа улуг чогаалдарын тургузарынче кичээнгей салыр. Литература болгаш уран үүлдүң хөгжүлдезинде угланышкыннарны сайгарын көөрүнте, чогаалдарны эш хуу, бедик пегелделиг үнелээринге, аныяк чогаадыкчы кадрларны кижизидеринге чогаадыкчы эвиледдериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидер: ол турушка үндезилээн, театрларның, музыка коллективтериниң ажыл-чорудулгазынче, чурулга уран үүлүнүң, бот-тывынгыр уран үүлдүң байдалынче ханылап кирер, оларның улам ыңайгы хөгжүлдезиниң дугайында бүгү талалыг сагыш салыр.

Идеологтуг ажылдың амгы үеде бар баазазын калбартыр база экижидер талазы-биле чамдык хемчеглер көрдүнген. Чижээлээрге, ол сорулга-биле чуртта бар боон турар бүгү ордуларны, клубтарны, библиотекаларны, залдарны, стадионнарны, оларның кайы албан черниге хамааржыр турарындан хамаарылга чокка, политика-кижизидилгелиг, культура-массалыг болгаш спортчу ажылга эң дээштиг кыдыр ажыглаарын доктаалда чугаалан турар. Амгы үеде бар баазаны дээштиг ажыглаарының талазы-биле харысалганы түс черлерде партия болгаш совет органнарга дааскан. Улус депутаттарының хоорай болгаш район Советтери, ажыл-агый, профэвилел болгаш комсомол организациялары, культураның база спорттуң органнары бүгү бар культура албан черлерин, спортчу дериглерни чогуур байдалынга чедир тургуаар, чаа тудугларның планының күүселдезин хандырар.

Пропаганданың материал-техниктиг баазазын калбартыр болгаш сайзыраңгайжыдар талазы-биле тодаргай хемчегдерни ажылдан кылырын СССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, СССР-ниң Күрпланынга, ол талазы-биле харылаан турар министерстволарга болгаш ведомстволарга СЭКП ТК дааскан.

Бо доктаалдык күүсеттинин чоруп турарының дугайын 1979 чылдың декабрьда база 1980 чылдың декабрьда илеткээн турарын эвиледдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарынга, обкомнарынга. ВЦСПС-ке, ВЛКСМ ТК-га, министерстволарга болгаш ведомстволарга дааскан.

Бүгү партия организациялары партияның XXVI съездизинге уткуштур чоруп ора, бо доктаалды күүседир талазы-биле дайынчы соруктуг организакчы болгаш политиктиг ажылды калбартыр, идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың шынарын база дээштиин улам ыңай бедидер, коммунистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедишкиниг шинтпирлээрин хандырар дээрзинге СЭКП Төп Комитединиң быжыг бүзүрелин доктаалда илереткен.

КОСМОНАВТЫЛАРНЫҢ ЭРЕС-ШУДУРГУ ЧОРУУ

СОФИЯ. (СЭТА). Космосче кады ужудуушкуну боттандырып чорутқан совет болгаш болгар космонавтыларга чаактың бедик шаңналдарын Кремльге Л. И. Брежневтиң тывысканының дугайын болгар төп солуннар эң-не көскү черлерде улуг эгелер-биле май 4-те бижээн. Шаңналдарны тыысын тура, Л. И. Брежневтиң чугаазын солуннар парлаан. Кремльге болган өзүлал совет болгаш болгар улустарының ыйларалының база акы-дуңмалышкы чоруунуң өөрүшкүлүг көргүзүү болган деп онзалап демдеглээн.

Космонавтыларга шаңналды тыысын тура, совет болгаш болгар космонавтыларның ужудуушкуку космос делегемин шингээдип алырының төөгүзүнге онза черни эзлээр деп, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы демдеглээн дээрзин БКП ТК-ның органы «Работническо дело» айыткан. Космонавтылар эрес-шудургу чорукту, коргуш чок чорукту болгаш профессионалдыг мергежилди көргүскеннер.

Космонавтыларның өг-бүлези социалистиг Болгарияның төлөлекчизи-биле немешкен деп, ол солун айыткан. Ол каттышкан ужудуушкун совет болгаш болгар улустуң найыралының бузулбазын, бистин кады ажылдажылгавыстың, ооң иштинде космосту шингээдип алырынга бистиң кады ажылдажылгавыстың үре-түнелдини болгаш хөй талалының база катап бадыткаан.

«Интеркосмос» программазын боттандырып чорударынга социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының кады ажылдажылгазының чедишкиниг хөгжүн турарын парлалга демдеглээн. Кижи төрелгетениң деңшилгезиниң болгаш Черге тайбыңның хөрээнге бараан боон турар «Интеркосмос» программазын боттандырып чорударынга социалистиг өске күрүнелер-биле кады идепкейлин-биле Болгария Улус Республиканың киржип турарынга чоргаарланып турар бис деп, «Работническо дело» онзалап демдеглээн.

ПОРТУГАЛ КОММУНИСТЕРНИҢ ТУРУЖУ

ЛИССАБОН. (СЭТА). Амгы чазакты буруу шаварының резолюциязын эң чоокну үеде парламентиге киирер деп шинтпирни Португал Компартияның ТК-зының Политкомиссиязы хүлээп алган. Тургустунган кризисти ажып эртериниң эң шын өруу болза, Республиканың хуралынга депутат коммунистериниң болгаш социалистерниң хөй нуруузунуң деткимчезинге даянган чазакты тургузары болган турар ийик деп, Политкомиссияның медеглелинде онзалап демдеглээн.

ДЕЛЕГЕЙДЕ ЧУГУЛА БОЛУУШКУННАР

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ КҮШТЕРИНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

Ажылчы чоннарның делегейге эп-сеткил каттыштырылгазының дайынчы байырлалын бо неделяда делегейниң бүгү диптериге чус-чус миллион кижилер демдеглээн.

Май бирниң Нью-Йоркка болган митингизинге чүве чугаалап тура, АКШ-ның Коммунистиг партиязының Чингине секретары Г. Холл 90 чылдар мурнунда баштайгы Май бирниң үезинде, социализм чүгле теория болуп турган деп чүвени сагындырган. Бөгүн херек кырында боттуг социализм төөгүнүң, делегейниң революстуг чорудулгазының кол күжү, социал деңшилгениң үндезини болу берген деп, ол онзалап демдеглээн.

Чаа тургузугның маргыш чок артык күштерлиин бүгү делегейниң мурнунга социалистиг чурттар көргүзүп турар. Бо чылын бодунуң үжен чылын демдеглеп турар Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң (ЭДЧ-ниң) составында бактааган чурттарның онзагай дүрген экономиктиг өзүлдези ооң бүзүрелдиг херечизи-дир. Оларның национал орулгазының ниити хемчээли 10 катап, а үлетпүр продукциязының хемчээли — 17 катап немей өскен. ЭДЧ чурттары боттарының индустриалдыг күчүзүнүң талазы-биле Барыын Европаны-даа, Каттышкан Штаттарны-даа ажып турар.

Бо часкы өөрүшкүлүг хүнерде социалистиг күрүнелериниң улустары экономиканың, эртем-техниканың болгаш культура, амыдыралының бүгү талаларынга чаа-чаа чедишкиннерин түңнеп турарлар. Хөгжүп орар чурттарда ажылчы чоннар Май бирде хосталганы болгаш хамаарышпас чорукту, национал сырый каттыжышкынны быжыглаарының болгаш колониалдыг эрткен үениң аар-бөрге ужуктарын эң дүрген ажып эртериниң туктарының адаалыг-биле чыскаалдарга үнгеннер.

Капиталистиг чамдык күрүнелерде күш-ажылчы чон боттарының байырлалын демдеглээр дээш кудумчуларже чыскаалын үнер эргези безин чок. Ынчанмыже полицейжи кандыг-даа моондактар күш-ажыл кижилериниң боттарының үүнүн боттарының миллион-миллион акы-дуңмаларының үннеринге каттыштырарынга шантыктан ыыдаар шинек чок. Олар янзы-бүрү дылдарга, ынчалза-даа Май бирниң — Тайбың, Күш-ажыл, Эп-сеткил каттыштырылгазы! —деп кол лозунгларын чаңгыс үн-биле, чаңгыс аай кыйгы-биле салып чораанар.

Ажылчы чоннарның дайынчы күштериниң көрүлдезиниң хүнүнде Профэвилелдериниң Бүгү-делегей Федерациязы хөделиишкиннериниң чаңгыс эви база делегейниң профэвилел шимчээшкинин улустарының чырыткылыг келир үе дээш демиселинин дээштиг чепсээ болдурар дээш демиселинге ажылчы чоннар чаачаа улуг чедишкиннерлиг болурун күзээн. Оон-биле кады чаа дайын кыпсыкчыларынга удур, эң-не дайынзырак болгаш реаксылыг бөлүктер-биле сүлчээлежип алгаш, делегейни чаа халапче чыгаа турар кыдат гегемонистерге удур боттарының күштерин мөөнээринче бүгү чурттарның ажылчы чоннарын Профэвилелдерийниң Бүгү-делегей федерациязы кыйырган.

Май бирниң туктарының адаанга боттарының дайынчы чыскаалын үнүүшкүннери-биле делегейниң ажылчы чоннары капиталистиг дарлаашкынга удур-даа, агрессияның болгаш империализмниң күштеринге удур-даа демисежир деп шинтпиранг чоруун көргүскеннер.

ТАЙБЫҢНЫҢ БОЛГАШ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Дээди деңнелге Москвага болган совет-француз чугаалажышкынарының түңнелдерин, чугаалажышкынарының түңнелинде ат салдынган болгаш ийи чурттуң аразында харылзааларның хөгжүлдезинин перспективаларын база угланышкынарын тодарадып турар чугула документилерни бүгү делегейде улуг кичээнгей болгаш сеткил ханышкын-биле өөренип турар. Москвага ат салдынган документилерни болгаш дугуржулганы делегей харылзааларының практиказында чаа сөс кылдыр тодаргайлаан СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң сөстерин массалыг информацияның чепсектери бүгү делегейже нептереди тарадышкан.

Францияның президентизи В. Жискар д' Эстэн Москвадан Парижке эзп чеде бергеш, бодунуң аап-чоруунуң түңнелдерин онза таарымчалыг кылдыр үнелээн. Дүшкүүрлүг орукту чавырылдырарынга болгаш тайбыңга ажыктыг кылдыр Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразында кады ажылдажылганын улам ыңайгы хөгжүлдезинин программазын ол Москвага ат салдынган документилерниң эң чугулазы кылдыр адаан. Ооң бодалы-биле алырга, ол документ калбак үнелээшкинни алыр ужурлуг, чүге дээрге Совет Эвилелиниң болгаш Францияның аразында политиктиг, экономиктиг болгаш культурлуг кады ажылдажылганын янзы-бүрү талаларының дугайында ында чугаа чоруп турар.

Москвага чугаалажышкынарының түңнелдери чүгле совет-француз ийи талалыг харылзааларга ужур-дузалыг эвес, харын Москвага хүлээп алдынган программа «Европада байдалга болгаш ниитизи-биле делегей харылзааларына чаагай салдарын чедирер» деп, Францияның «Юманите диманш» солуну чөптүү-биле демдеглээн.

Шак ыңдыг безин үнелээшкин черле дүрүм өзүгаар. Солуннарның хөй-хөй үнелээшкиннеринде, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының медеглелдеринде Москвага кол кичээнгейни амгы үениң эң чугула айтырыгларын көөрүнче, дайынның кыжанын болдурбас, Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынының политиказын айлаштырар талазы-биле улам ыңайгы базымнарже угландырганын дугайты сеткил ханышкынны илергейлеттингени таварылга эвес болгай.

Совет-француз чугаалажышкынарының түңнелдерин, күрүне болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының медеглелдеринде Москвага кол кичээнгейни амгы үениң эң чугула айтырыгларын көөрүнче, дайынның кыжанын болдурбас, Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкынының политиказын айлаштырар талазы-биле улам ыңайгы базымнарже угландырганын дугайты сеткил ханышкынны илергейлеттингени таварылга эвес болгай.

Г. ШИШКИН. (СЭТА).

ДААРТА — РАДИО ХҮНҮ

Онгу беш чылдың эрткен үш чылдарының дургузунда бистин республиканың телевидение болгаш радиодамчыдылгазының, телефон-телеграф болгаш почта харылзаазының бүгү-ле дериг-херекселдери улам немежип, харылаа мурнуку беш чылдыындан дыка шалыпкын хөгжүп келген. Ынчангаш республиканың харылзаачыларында ажылчы чоннарның улам өзүп турар негелдезин, улус ажыл-агыйының хереглелия долузу-биле хандырып болурунуң аргалары тургустунган.

Ылаңгыя республиканың телевидениениң шалыпкын хөгжүп, нептерээнин онзалап демдеглээр херек. Бир эвес тоокта чаа-ла, тодаргайлаарга, тоску беш чылдың төнчүзүнде Тыва АССР-ниң чонунуң чүгле 30 хире хуузу телевидение көрүп турган болза, бо хүннерде оларның саны 80 хуу чеде берген. Олар Төп болгаш чурт иштинин-даа телевидениезинин программазын үргүлү көөр аргалыг болганнар. Ол дээрге, Чаа Шагаан-Арыг хоорайда күчүлүг телетөптүг Кызыл—Шагаан-Арыг аразының радиорелелиг шугумун тургусканының ачызы-дыр.

Шагаан-Арыгдан ол шугумну түр каданың «Левкой» дээр аппаратуразы-биле улаштыр тударын үргүлүүлээн. Ооң түнелинде Улуг-Хем районуң соонда Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарның чурттакчылыг черлеринде ак-көк экраннар ажылдап эгелээн.

Бистин чурттун эртем-техниказының сөөлгү чедиишкиннериниң ачызында республиканың Тоора-Хем, Самагалдай, Эрзин, Кара-Хөл, Нарын дээш өске-даа эң-не ырак-узак черлериниң чону кылымал эдеринчиниң дузазы-биле Москвадан Төп телевидениениң даччыдылгазын көөр аргалыг боон турар.

Моон соңгаар ындыг хүлээп алыышкын аппаратураларын арткан бүгү суурларга, хамыктын мурнунда Хандагайты, Мугур-Аксы, Балгазын, Ырбан, Шуурмак, Ильинка болгаш өске-даа чурттакчылыг черлерге тургузары көрдүнген.

Чүгле телевидениеде эвес, харын база харылзаа бүдүүлгезинин өске-даа адырларында материал-техниктиг база улам быжыгып, болбаазырангай техника калбаа-биле ажыглаттынып турар. Ол дайгы капитал салыышкынының хемчээлинден безин көстүп турар. Амгы беш чылдың чүгле эрткен үш чылдарында төскү беш чылдың чогуур үезинден дыка хөй, 3 миллион 900 муң рубльдин янзы-бүрү харылзаа тудугларын ажыглалда киргген. Сарыг-Септе харылзааның район белдириниң чаа бажыңын, Кызыл-Мажалыкта, Самагалдайда септелге-тудуг участогунуң баазазын болгаш чаа гаражтарны, хоорайның болгаш көдээнин телефон харылзаазының шугумнарында нинти саны 2130 номерлериг автоматтыг телефон станцияларын эптээн, кабель болгаш адагаш шугумнарында 45 каналдыг аппаратураны тургускан. Кызылда телевидениениң ийги программазын көргүзүп эгелээн, удазын дамчыштыр үш программалыг дамчыдылганы кылган болгаш 20 радиобелдирлериниде чаа дериг-херекселдерни тургускан.

Суггаттыг черниң беримчези дээш

АРГАЛАРЛЫГ

Суггаттыг шөлдү чөп ажыглап, органиктиг болгаш минералдыг чемнишчидилгени чогуур норма өзүгаар төгөр болза, га бүрүзүнден бедик дужутту ап болуруп эртем база практика бадыткаан. Чөөн-Хемчик районда Карл Маркс аттыг совхозтуң Көк-Теректe буталарын Хемчик хемден үндүрген, ынчангаш каан чылын безин ажыл-агый суггаттыг 500 га хире черин ажыглап болур. Ындыг турбуже, ажыл-агыйны эвес чоруктуң түнелинде, шаанда араттарның хол-биле бута казып алгаш, черин суггарып, бедик дужутту өстүрүп турганы Хомду-Кажаа болгаш Кум-Суг буталары бүткүлеп калган. Ам сиген кезер, мал оттаар курукка шөлдер апаргылаан. Тараа болгаш мал чемин бүдүрерин көвүдириниң курлавыры ында дыр. Совхоз кур болгаш курукка черлерни чөп ажыглап, ону суггарып турган, гектардан бедик дужутту алмр аргалыг.

Совхозтуң коммунистери боттарының хуралында чер ажылының талазы-биле айтырыгны чугаалажып көргеш, тодаргай ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган. Ийме көдээ Советинин депутады, бүдүүлгевин хоочуну Ондар Дамдын-Билчей баштаан бедик дужут звенозуп 10 кижи составтыг кылдыр тургускан. Ажыл-агыйның үндезилекчилериниң бирозин, пенсионер коммунист М. Досумааны аныяк суггатчыларның дагдынныкчыларына томуйлаан.

Ынчангаш бо чазын эрги буталарның ашталгазын баш удур чоруткан. Совхозтуң дирекциязы бута казыкчыларын транспорт болгаш тракторлар, чепсен-херекселдер-биле хандырган. Ондар Дамдын-Билчейниң удуртканы аныктарның суггатчы звенозу бута ашталгазын апрель 10-да-ла эгелээн. Бо ажылды кылырына боттуг дузаны районуң суггарыла системазының эргелели көргүскен.

Суггатчыларның звенозу быжыглаан участоктуң гектар бүрүзүнден бо чылын кызыл-тастын 12 центнер дужудун, кукурузаның 250 центнер ногаан массазын алырын үлээгген. Олар ам буганы казып белеткээрин доозар четкен болгаш удавас өл-шык сиңирер суггатты эгелээр деп турар.

О. АРАКЧАА,
«Шыныың» штаттан дашкаар корреспондентизи.

ЧОННУҢ НЕГЕЛДЕЛЕРИН ДОЛУ ХАНДЫРАР

Республиканың харылзаачылары боттарының профессионал байырлалын онгу беш чылдың дөртү чылының баштайгы кварталының планыг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин долдур база ажыр күүседири-биле өткүп турарлар. Эргелел ниитизи-биле квартал планын орулгалар талазы-биле 100,2, продукция хемчээлинин талазы-биле —103,3 болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң талазы-биле —106 хуу күүседкен. Ол ышкаш хоорайларның болгаш көдээнин-даа телефон станцияларының, радиоточкаларының четкизин калбартыр талазы-биле планныг даалга база ажыр күүсеттинген.

Харылзааның бүдүүлгетехниктиг эргелелиниң радиотелевидение төвүнүң коллективи «бүдүүлгениң бедик культуразын чедип алган» деп аттыг болбушаан. Тыва АССР-ниң коммунал-амыдырал бүдүүлгелериниң болгаш харылзаа черлериниң аразында социалистиг чарыштың ийги черин эллээш, шилчиир вымпел-биле шаңнаткан. Ол коллективтиң составында «Орбита» станция, Кызылда болгаш Чаа Шагаан-Арыгда, Кызыл-Мажалыкта күштүг телетөптер, хүлээп алыр база дамчыдар радиостанциялар кирип турар.

Харылзааның районнар белдирлериниң хөй кезин, ылаңгыя Шагаан-Арыгның, Тураның, Сарыг-Септин, Кызыл-Мажалыктың район салбырлары, республиканың «Союзпечать» агентствозу бо чылдың бирги кварталының планнарын бүгү көргүзүүлер талазы-биле күүсеткилээн.

Бистиң чедиишкиннеривис дээрге, бүгү-биле харылзаачыларның — почтальоннарның, монтёрларның, телефонистерниң, телеграфистерниң, инженерлериниң, удуртукчу составтың техниктериниң болгаш өске-даа специалистериниң хүн бүрүде кызымаккай күш-ажылының түнелиидир. Олар шуптузу боттарының харыылап турар участоктарында харысалгалыг ажылдап, ийити күш-ажылчы чедиишкинге төлептиг үлүүн кирип турарлар.

1978 чылда кылдыңган ажылдарның түнелдерин өзүгаар 70 мурнакчылар «1978 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи» деп хөрек демдээ-биле шаңнаттырганнар. Хоорайның харылзаа белдириниң телефонизи Г. И. Забелина болгаш Каа-Хемден —Н. И. Чеброва олар «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнатканнар. Тураның харылзаа белдириниң начальникиниң оралакчызы М. М. Сигаревага «РСФСР-ниң алдарлыг харылзаачызы» деп аттыг тывыскан. Чедирилге салбырының почтальону Т. Д. Ондар, Каа-Хем белдириниң телефонизи А. И. Проскурякова, Сарыг-Сеп белдириниң оператору Ф. И. Спрыгина, Тураның телефонист Г. А. Горностаева, Тээлиде почтальон Ч. И. Бады, Чадаанада электромеханик А. Д. Монгуш, Шагаан-Арыгда телефонист Л. Г. Астафьева, радиоцентриниң электромеханиги А. Н. Чупрасов, харылзаа автобаазазының чолаачызы А. С. Севен болгаш өске-даа хөй-хөй кижилер мурнакчы ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турарлар.

Харылзааның ачы-дузазын республиканың барык бүгү кижилери хүн бүрү ап турар деп чугаалап болур. Бистиң ажылыыста четпестер ам-даа хөй дээрзин бөгүн бот-шугумчүлекчи өзү-биле чугаалаар ужурлуг бис. Чижээ, чамдык районнарга, ылаңгыя Кызыл хоорайга телефон тургузар дугайында дилеглер ам-даа чедир хандыртынмайн турар. Республика пайысылалында дайынның болгаш күш-ажылдың инвалидтери-биле кады дыка хөй кижилер телефон дугайында билдириишкиннерни киргген, ынчалза-даа оларның хөй кезин ам-даа телефон-биле хандыртынмаан. Чүгле дээрге, чаа станцияны немей тудары негеттинип турар. Сөөлгү чылдарда радиодамчыдылга хүлээп алырына үлетүр бүдүүлге черлериниң шаптыктаашкыны күштелгениден Кызылдың дамчыдар радиостанциязы республиканың бүгү девискээринге чедир дыңналбас, чамдык районнарның човунуң бөдүүн приёмниктеринге безин туттуумас боон турар.

Ортумак чалгыглыг дамчыдылга радиостанциязының хүлээп алыр аргазын экижидери-биле бо чылын ажыглаттының турар 60 метр бедик суурганың орнунга улуг күштүг, бедин 180 метр суурганы тудун доозар. Ол ышкаш бо чылын дамчыдылга кылыр радио төвүнүң турар бажыңының техниктиг чаартылгазын доскаш, анда 1980 чылда дыка улуг күштүг чаа дамчыдыкчыны эптеп турган. Республика пайысылалында 1978 чылдан эгелээш хоорайлар аразына харылзааның телефон станциязын болгаш чаа автоматтыг телефон станцияларын тудун эгелээн. Ооң бирээзи хоорай төвүнге туруп, 5 муң номерлиг, а бирээзи— үлетпүр районуна бир муң номерлиг болур.

Телефон станцияларының тудуу шуудавайн турар. Чижээ, эрткен чылын «Тыва тудуг» трест автоматтыг телефон станциязын тударына ажыглаар деп планнаан 200 муң рубльдин чүгле 1 муңун шиңгээдип алган чорук дыка четпес.

Автоматтыг болгаш хоорайлар аралыңы телефон станцияларының чоннуң негелдезинге чугулазын барымдаалаан, хоорайның удуртур, партия болгаш совет органнарының, ылаңгыя тудуг организацияларының талазындан боттуг хемчеглерни ап, харылзаачыларга дузалаары чугула боон турар.

Харылзаа ажылдакчылары онгу беш чылда боттарының мурнуунда салдынган сорулгаларны эки билип, ажылда четпестерни узуткаары-биле ажыглаттынмайн турар иштики курлавырларны долузу-биле хөделдирер, чонну болгаш улус ажыл-агыйын харылзааның бүгү-ле ачы-дуза чедирер хевирлери-биле хандырар дээш моон соңгаар бүгү күүнү, чогаадыкчы ажылжын харамнанмайн ажылдаар.

А. ИРГИТ.

Тыва АССР-де харылзааның бүдүүлге-техниктиг эргелелиниң начальники.

Харылзаа идегелдиг

Республика пайысылалының харылзаа белдириниң ажылдакчылары боттарының профессионал байырлалынга күш-ажылчы чедиишкиннер-биле ужуражып турарлар. Ылаңгыя АТС-тиң телефонистери, телеграфистери боттарының планныг даалгаларын 1979 чылдың бирги кварталында хуусаадан эрте күүсеткеннер. Олар Кызыл-биле эң-не ырак-узак черниң аразында харылзааны идегелдиг хандырып турарлар.

Пайысылал-биле телефон харылзаазы амдыгында чок, чүгле радионуң дузазы-биле чугаалажыр черлер ам-даа бар. Бо хүннерде мындыг черлерде абонентилер-биле радиояны телефон-биле улап алгаш, тодаргайы-биле чугаалажыр болур апарган. Тоора-Хем, Мугур-Аксы, Кунгуртуг, Сыстыг-Хем дээш ышкаш суурларының аразында радиотелеграфистер харылзааны тудуп турарлар. Үр чылда ажылдаан, бедик мергежилдиг радиотелеграфистер Галина Дмитриевна Бочкарева, Ольга Сергеевна Неволина, Валентина Викторовна Данилова, Анна Петровна Обухова дээш өскелер-даа бирги чергениң специалистери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары боон турарлар. Радио хүнү—май 7-ниң бүдүүзүнде оларның портреттерин бүдүүлгениң хүндүлел самбызында киргген.

ЧУРУКТА: телеграфистер А. П. Обухова болгаш В. В. Данилова олар республиканың эң ырак черлери-биле радиохарылзаазының үезинде.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЗВЕНОЧУ

Михаил Романович Кулаков бүгү амыдыралында Кочетов суурга чурттап келген. Ол аңаа төрүттүнген, өскен, школа дооскан. Ат-сураглыг кызыл партизаннар турлаа ол суурга бежен чыл мурнунда тургусгунган колхозка Михаил Кулаков бичин ооп турган-ла тараачының чымыштыг ажыл-ижин кылып эгелээн. Ол чер-биле бодунуң салым-чолуун холбаштыргандан бээр чаорби беш чыл эртип турар. Михаил Романович көдээ ажыл-агый машиналарын шуптуузун башкарын билир делгем мергежилдиг механизатор.

Ол хоочун тараачын ам «Коммунизмиң херели» совхозтуң бир суггатчы звеноузун баштап турар.

— Амгы үеде мелиорацияны техника чокка чорудар арга чок — деп, Михаил Романович чугаалап турар. — Ынчангаш совхоз бистиң звеновуска «ЮМЗ-6» болгаш «МТЗ-50» деп ийи тракторну быжыглаан. 150 гектар суггаттыг шөлдү ол машиналар-биле болбаазырадып турар бис. Мээң звеномда Леонид Белых, Петр Бухтуев, Виктор Никитин, Владимир Кулаков дээш ышкаш дужулгалыг суггатчылар эллээн каш чыл улаштыр доктаамал ажылдап келген. Күш-ажылды эки организастаанының, түс-түс суггатчылының харысалгазын, ажылдың түнеликкеоларның материалдыг сонуургалын бедиткениниң звенога бот-орулга-чарылганы кирген-ниниң түнелинде, эрткен чылын бедик бүдүүлгевин көргүзүүлер чедип алдынган. 150 гектариың га бүрүзүнден 180 центнер планның орнуунга, кукурузаның 200 центнер ногаан массазын алган.

Михаил Кулаковтуң звеноузу онгу беш чылдың дөртү чылында-даа бедиткен социалистиг хүлээлгени алган. Мал чеми тарыар 300 гектар суггаттыг шөлдү гектар бүрүзүнден 210 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алырын шиитпирлээн. Чүгле суггаттың технологиязын бүрүүзүнде сагын база күш-ажылды ак-реткилдиг өзү-биле көрүп турган, мыдыг бедик түнелди чедип ап болур. Михаил Романовичиниң звеноузунда чогум-на ынчаар кылын турар. Кышкы үеде Элегес хемден сугну булукталдырып турган, 300 гектар сиген шөлүн звено доштаалдырган. Ынчаар доштаалдырган черлерден сиген ийи катап хөй алдынар дээрзин практика көргүскен.

Часкы суггатты чорударының график-планын Михаил Кулаковтуң звеноузу баш удур кылып турган. Ам звеноның кежигүннери часкы өөлык сиңирер суггатче киргеннер, кызыг-чай чок ажылдап турар. Олар кызымак күш-ажылы-биле, суггатты шыпаралыг, үре-түнелдиг чорудуп билир мергежилдиг-биле суггаттыг черден бедик бериниң чедип ап турар. Өске-даа звеновлар ынчаар ажылдаар херек.

В. КЛЕЙМЕНЫХ.

«Москвадан соңгу-башкы кыдыглар чедир»

МОСКВА. Радио болгаш телевидение амыдыралга чүгле бежен чылдар мурнунда ажыглаттының эгелээн-даа болза, амгы үениң кижилериниң кажан-даа чарылбас түүлдери апарган...

1896 чылда орус инженер В. Г. Шухов демир будуштуг суурганы тургузар чопшээрелди алган. Ол төлевилелди чүгле революция соонда боттандырар аргалыг болган. «Шуховтуң суургазын» (ынчан ону ынчаар адаар турган) 1921 чылда эң-не баштайгы совет радио-телеграф станциязынга ажыглаары-биле кылын тургускан. А 1922 чылда ооң эфирже баштайгы радио сигналдары тарап үнген.

Баштай Комантерн аттыг, а ооң соонда—Шаболовкада телетөптүң өөгүле кижилерге билдиңгир апарган суургазын найысылалдың ховар дээн тудугларының бирээзи кылдыр саналаан болгаш совет архитектура база инженер уран чүүлүүнүң турааскаалдарының бирээзи кылдыр көрүп турар. Ону амгы-даа үеде Москваның телевидение төвүнүң антенназы кылдыр ажыглап турар. Ооң студияларында уругларга дамчыдылга программазының болгаш өөредилге программаларының кол редакциязының дамчыдылгаларын баш удур бижин, белгелевишаан турар.

Дамчыдылганың хемчээлинин улгатканы, совет радио болгаш телевидениениң сорулгаларының бедээн чоруу найысылалга чаа радиотелевидение төвүн тургузарын негеп келген. 1967 чылдың октябрь айда Останкинога бедин 540 метр теле-суургалыг ийити-эвилелдиг Октябрьның 50 чылы аттыг радиотелевидение станциязы ажылдап эгелээн. Ол телевидение төвү амгы үеде оң-он студияларлыг, аппарат турар черлерлиг болгаш өске-даа техниктиг дериг-херекселдерлиг. Москвадан телевидение дамчыдылгазын улаштыр дамчыдар станцияларның дузазы-биле бүгү чурт дыңнап, көрүп турар.

ЧУРУКТА: «Шуховтуң суургазының зорем чиг дузаа» (адаандан хевирі).

В. ЕГОРОВ биле А. СТУЖИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨӨГҮДЕН ОДУРУГЛАР

⊙ Радио хүнү—радионуң, телевидениениң, харылзаачының ажылдакчылары—почтачыларның, телефонистерниң, телеграфистерниң байырлалы. Радио хүнүн 1945 чылда доктаатка болгаш чылдың-па майның 7-де демдеглен турар. Ол хүн, тодаргайлаарга, 1895 чылдың май 7-де, орус эртемден А. С. Попов радиодамчыдылгазын делегейге эң-не баштай кылган.

⊙ Чүгле бо чылын бистиң чуртка телефон станцияларына 1 млн. 254 муң номерлер немежир. Бүгү-эвилелдиг болгаш чер-чериниң дамчыдылгаларын 62 млн. радиоприёмниктер хүлээп ап турар, 63 млн радиоточкаларынче дамчыдын турар.

⊙ Москва телетөвүнүң доктаамал дамчыдылгазы 1939 чылдың март 10-да эгелээн. Ынчан бүгү Москвага 100-ле телевизор турган. Амгы үеде телевидение дамчыдылгазын чурттуң чонунуң 80 ажыг хуузу көрүп турар.

⊙ Совет Эвилелиниде 80 «Орбита» станциялары ажылдап турар.

⊙ Совет Эвилелиниде харылзааның 80 муң ажыг бүдүүлгелери ажылдап турар. Телефон харылзаазы дыка хөгжээн. 1980 чылга чедир видеотелефонуң четкизи улам калбарар.

⊙ Харылзааның космоста дериг-херекселдерин ажыглаар, радио болгаш телевидение дамчыдылгазының хемчээлинин талазы-биле бистиң чуртка дениежир чурт чок.

КАЙГАМЧЫКТЫГ ҮЕ

Бичиимден тура-ла техникага ынак болгаш, бо-ла радиоприемниктер кылыр, бирле чүвени сонуургаар кижи мен. Ылаңгыя радио аппаратуралары—приемниктер, дамчыдыкчылар меңээ дыка сонуургаачыг турган. Чогум-на ооң ужурунда мен барык үжен чылдар мурнунда Тыва автономнуг областын радиодамчыдылга комитединиң студиязынга өөреникчилел кирдим. Бүгүн, радио хүнүнде, ону сактыры солун.

Баштайгы үеде үн бижиир аппарат чок болганындан дикторлар, бот-тывынгыр артистер шуут-ла микрофон мурнунга бөле турупкаш, ырлаар, хөөмейлээр азы шүлүк чугаалаар-даа турду. А бежен чылдарда бистиң студиязга пластинкага үн бижиир аппарат келген. Беш-алды-ла минута чүве чугаалап чорда, пластинканың чоңгузу (ние пинديг), кымыскаак ол ышкаш, өпее-ле бээр, ону арыглаар дээш маңнап турун бээр чүве болгай. Дамчыдылганы ынчан шуут-ла микрофондан чорудары хөй боон турган.

50 чылдарда тускай хөделдирикчи-биле ажылдаар, ийи кижи арай деп көдүрер үн бижиир аппаратты алдывыс. Бистер ону тускай машинага салып алгаш, аалдарга баргаш, хөделдирикчини чүс метр хире ырады тургускаш (дааш-шимээнин бижиттинмезин дээш), үннү бижип эгелээр турдувус. Ынчан бистер, баштайгы инженер Ю. А. Евдокимов-биле кады эллежип, районнар кезиир, корреспондентилер-биле кады үргүлү чоруур турдувус.

Алдан чылдарның эгезинде биске «МЭЗ» дээр стационар магнитофоннар, «Репортёрнуң» баштайгы хевири чедип келген. Ынчан чүгле студиядан эвес, а болуушкунуң төвүнден безин дорт дамчыдылганы чорудуп турар апардывыс. Чижээ, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле киргениниден бээр он беш чыл оонда—1959 чылда—Кызылдың Ногаан театрынга болган баймрлыг хуралыдан дорт дамчыдылганы кылдывыс. Ынчаарда дикторлар театр залының олуттарының ортаа үезинге олуруп алгаш, орус, тыва ийи дыл кырынга дамчыдылганы чорутканнар. Ол дээрге, тыва радиожурналистериниң, инженер-техниктиг ажылдамчыларның баштайгы дорт дамчыдылга шелледези болган.

Чыл келген тудум-на республиканың радиодамчыдылга аппаратуралары немежип, чаа-чаа чүүлдер-биле солуттунуп келген. Ол бүгүнү эптежир, ажылгалга киирер аас-кежиктиг боон, бодум улам-на өөренип, эш-өөрүмнүң дузазы-биле Кызылдың телецентрин тургусчуп, ам-даа ажылдап тур мен. А телевидение хөгжүлдези кайы хире дээрзин номчукчулар билир болгай. Бистер бо хүннерде ында чаа сайзырангай аппаратураларны немей тургузуп турар бис. Амгы үеде Кызылдың болгаш Москваның телевидение дамчыдылгаларын бүгү Тыва көрүп турар аппаран, кайгамык үедир. Ам бистер чамдык дамчыдылгаларны кожуп чоруур телестанция-биле дорт кылыр азы видеомагнитофонга баш удур тырттырып алыр аргалыг болган бис.

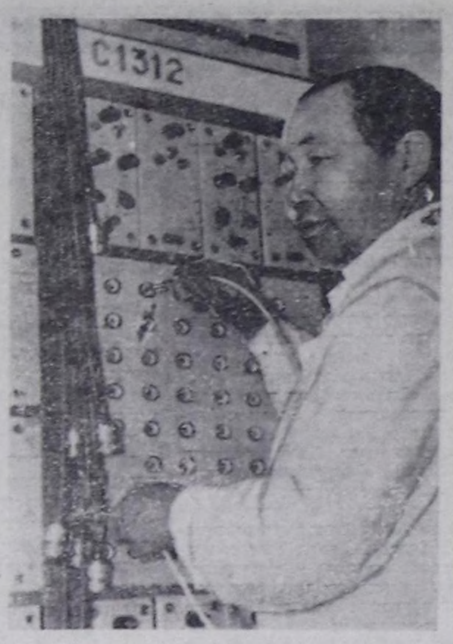

Бо бүгү дээрге, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының боттанышкыны, партийниң болгаш Совет чазактың, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРӨ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң бистиң республиканың улам ыңайгы чечектелишкини дээш хүн бүрү сагыш салыышкынының ачызы-дыр.

А. КОНГАР,
«Хүндүлелдиң Демдээ» орденнин адлекчизи, инженер-техник.

Солун дуржулга

ДҮЖҮТТҮ БАРЫМДААЛАП

Күзүн чашкан тараларга чемнишчидилгелер бээрин, чазын эрте тарыыр культуралардың олуртулгазын Молдавиянның көдээ ажыл-агый бүдүүлгезинин механизациязының болгаш электрижидилгезинин колхозтар аралының Буашан каттыжыышкыны бо чазын шалыпкын болгаш шынарлыг чоруткан. Тускай эртемниглерниң санап көргенин өзүгаар алырга, ол ажылдарны кылырына ооң мурнундаазына бодаарга колхозтарга 48 муң рубль эвээшти чарыгдаан. Ындыг курлавырлалды алырына ажыл-агыйларның болгаш каттыжыышкынының аразына санажылганың чаа сайзырангайжыткан системазы дузалаан.

Колхозтар каттыжыышкын-биле санажырда, ооң мурнундаазы ышкаш, туугай эталон гектар барымдаалавас, а кайы-бир шөлге тракторларның кылып будурген ажылының сан-түнүн барымдаалаар. Ажыл-агыйның шөлүнге кандыг трактор ажылдап турганы хамаан чок, кылган ажылының шынары база кажан кылып кааны чугула болгай. Аңаа хамаарыштыр каттыжыышкынның механизастаан отрядтарының ажылын үнелээр апарган. Ынчангаш олар шөлдерге хары угда хөй черге чаштырар, азы чемнишчидилге төгөр агрегаттарны ажыглаарын, техниканы эң эптиг ажылдадырын, хову ажылдарын чорударының хуусаларын кызырарын кызыдып турар, өөртен көдээ ажыл-агый культураларын ажылдап кылырының үлетпүр аргаларынче шилчиир киреринн оралдажыр.

Ооң ачызында чаңгыс трактөрга кылыр ажылдың ийити хемчээлинин кызырылганы-биле кады трактор бүрүзүнге хонукта, эллчегде кылдынар ажылдың хемчээли улгаткан. Машина-трактор парыгын ажаарынга чарыгдал 4 хуу кызырылган, гектар шөлдү ажылдап кылырының бот-үнези 40 көпеекке чиигээн. Ажылды шынарлыг күүсеткени дээш механизаторлар 20 муң ажыг рубль түнүг немелде төлевирни алган. Машиналарның шөлдерге ажылдаар эллчээн чогумчалыг таарыштырганындан 460 тонна кывар чүүл камнаттынган.

Бо чылдан эгелеп Молдавиянның механизация болгаш электрижидилге каттыжыышкынныры шуптузу колхозтар-биле санажылганың чаа системазынче шилчиир. СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң агроүлетпүр комплекизинин экономиктиг механизмин сайзырангайжыдар, планнаашкынны, бот-орулга-чарылгалыг санажылганы деткиир болгаш быжыглаар талазы-биле сорулгалары ынчаар боттанып турар. «Колхоз-каттыжыышкын» деп экономиктиг харылзааның системазының сайзыралында чаа үе-чада эгелээн: ажылды үнелээриниң үндезини дүжүт апаргаан. Тракторну гектар саны дээш эвес, а центнер саны дээш ажылдадыр апаар.

Е. ЦОРИНА,
СЭТА-ның корр.
Кишинев.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ЧЫЛЫ

1979

ИЙИ ЧАШ

Бо-ла Чер деп бөмбүрээнис
Боду ышкаш—
Борбак арын-шырайларлыг,
Сарыг, кара, ак-даа кештиг
Чаштар чылы
Чамбы-диптн эргип туру.
Чап-чаа бөгүн, дүүн-даа
эвес,

Салгал чоннун
Чалыы, мөңге өөң чораан,
Хереллдиг хүн, дүмбей дүн
дег,
Кежиктиг-даа,
Кежик чок-даа төлдер турган.
Чуга, ыдыын номнар ажып,
Чурук, чижек.
Чурагай-даа айтып канчаар,
Сунуп келген хөлдары-ла
Чүртүн адап,
Чугаалап кээр ийи чаш бар.
Бичии, шевер холу-биле:
«Мпру — Мир!» — деп,
Бистің төлдер бижип турда,
Бөлек чедир боктар чуш-
куп,
Бир чаш кижи
Бир бай чуртта түреп чо-
руур.
Докпак, хылыш, өрт, ыш,
хоран,
Дошкун, чердик
Дорамчылал дою болган
Вьетнам, чили, кампучи...
чаш,

Бетн дизе,
Бертик-межел — кымы тур-
баан?
Ядарал, аш орукташкан.
Янкилерге
Ядыы-сөөгүн кыдыглаткан,
Качыгдалдыг чалыы назын
Каргыг байга,
Ханныг хунтаа хамааны
чок.
«Силерлер-даа ажы-төлдүг,
Чиирээр куттуг
Силер ыйнаан, дээргилер?»
—деп
Смит, Картер, Пиночеттен...
Шииткел ышкаш.
Ширнин салыр айтырыг бо.
Беш-адырлыг Совет Сыл-
дыс
Беш дип санай
Биче чашка чыып турда.
Беш азыглыг, моос дег, ба-
жын—
Пентагондан
Меэн, дайын чыды кээп
тур.
Долу эрге, өөрүшкүүзүн
Доллар, бомба
Доза турган уруглларга
Маска, Кадыыр сүлделен-
геп,
Маадыр чуртум.
Москвам боду болчуп ту-
рар!
Чаңгыс бо чыл, ай, хүн
эвес,
Чаштар дээштин
Шактан шакче туржунар!—
деп
Сарыылдыг-ла кижилерни,
Казактарны,
Чамбы-диптн кыйтыраа-
лы!

Салчак МОЛДУРГА.

АЖЫЛЧЫННАР БАЙЫРЛАЛЫ

Аныяк Совет чурттун эң баштай демдеглээн пролетаржы байырлалы—Май Бир. Ону 1918 чылда байырлап эрттирген. Ынчан Москва совет найысылал апарган.

Март 12-де «Известия» мынчаар медеглээн. «Петроградтан дүүн Улус Комиссарларының Төвүлелиниң кежигүнпери, ооң иштинде В. Ульянов (В. Ленин) тускай поезд-биле Москваже чедип келген...»

Владимир Ильич бежен хонук чурттап, ажылдаан соонда Май 1 келген.

Ону четтиклейн манап, белеткенип турган. Улус Комиссарларының Төвүлелиниң апрель 12-де хүлээп алган декрединде мынча дээн: «Май 1-ге хоорайны дүрген шимен каастаар». Ооң соон дарый лозуңнарны, транспарантыларны хөйү-биле бижип-ле эгелээн.

А. В. Луначарскийниң демдеглел дептеринде мындыг домактар бар: «Ийет, Май Бирни байырлаары черле тускай апарган. Ону күрүне байырлаан... Ол дээрге бистин эң улуг байырлалывыс-тыр».

Май байырлалының бүдүүзүнде Владимир Ильичиге Россияга турган Кызыл Крестің америк төлөөлериниң баштыңы Реймонд Робинс келген. Россия аш, түренги турда, байыр-чыскаал кылырга, үен-даян чүве болу бээр, ынчангаш ону эрттирбезе кандыгыл деп В. И. Ленинге сүмелеп, ону көгүдерин орадашкан. Ленин мынчаар харылаан:

«Хөй чылдар дургузунда Май 1-ни таварыштыр кезээде-ле келир революция дээш демисежип чораан бис. Ам Совет республика революцияның тиилелгези дээш Май 1-ни эң баштай байырлаар апаар. Бис байырлаар бис. Бистиң хөй кезиивис кызыл-даван-даа боор чадавас, ынчалза-даа демей-ле марштаар бис».

Тиилелгеге чедир орук узундаа, берге-даа болган. Ол тиилелге чедип алдынган, а ооң-биле кады байырлал база келген. Баштайгы байырлал! Тиилээннериң байырлалы болгаш тиилелгеге четпээннерге өзулал ол. «1918 чылдың Май 1. Пролетар революциязы дээш мочээн демиселчилерге алдар!» деп кыдыгларын өң-бааның чечек хаажылаан, аажок улуг лозун Кремльдің ханазын дүй алы берген. Кызыл Шөлде байырлал шинчи кирген, индир кырында ол астына берген турган.

Байырлаашкын эрте-ле—дүн ортузунда эгелээн. «Дүнекиниң 12 шакта Кремльдің кырынга ракетаның отчугажы чырый берген. «Интернационалды» ырлашкан үннер чаңгыланган» деп, «Правда» бижээн.

Майның Биринин эртенинде Владимир Ильич байырлал колонналарын барып көөр дээш Кремльдің ханазында индир кырынче үүп келген. Ленинниң мурнуунга Москва чырык чаагай болгаш чалыы ышкаш кылдыр көзүлген. Ооң-моон ыры-шоор куттулуп турган. Ылаңгыя «Интернационал» күштүг чаңгыланган, ол ам даргелип кээр делегей шуурганын оптаан ышкаш динмиттелген. Ыры-шоор, кызыл туктар, лозуңнар, кижилериниң арын-шырайлары, чите көрүштери кайгамчык улуг чаагай аас-кежиин, коммунизм дугайын сагындырып кээр турган...

Ол хүн Ленин Кызыл Шөлге чүве чугаалаан. Ооң машиназы кудумчуларда чыскаалган хамык чоннуң аразы-биле арай боорда эртип бар чыткан. А Неглин кудумчузунга ажылчыннар ооң машиназын мыраңай шуут дүй турупканнар. Ленинден чүве чугаалап бээрин дилээннер. Ажылчыннар ону холдарга кедүрүп алганнар. Владимир Ильич Май Бир байырлалынын ужур-утказынын дугайын катап база чугаалап бээр ужурга таварышкан. Ооң соонда Ходын шөлге шериг парадынга база чүве чугаалаан...

Е. ЯКОВЛЕВ.

Кызылдың телестудиязының дамчыдылгалары чоннуң бүгү кезектериниң сонуургалын хандырарынче болгаш республиканың ажыл-агый база культура амыдыралын долу чырыдарынче улганган. Студия үн, көргүзүг бижидилгезиниң чаа болбаазыраңгай ашаратуралары-биле хүн келген тудум четче хандыртынып турар.

ЧУРУКТА: чоокта чаа кылган «Чеве, кыстар!» деп дамчыдылга үезин.

Ю. ВЛАДИМИРОВТУҢ фотозу.

«ХӨГЛҮГ-ӨГНҮ» КӨРГЕШ

«Хөглүг-өг» деп теледамчыдылганы көрдүм. Солун-дур. Ыдыг солун дамчыдылганы организастап тургусканнарга өөрүшкүүм илеретпес арга чок.

Бир-тээ чаа чүүлдү эгелээн болганда, ону ооң-даа солун. Хөглүг кылдыр кылза деп саналдыг мен. Чайгы үеде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга бир көскү черге улуг чараш өгден тиккеш, аңаа тыва хөгжүм хереклелериниң аңгыда баян, гитара дээн чижектиг хереклелериг база тургусса эки.

Хөглүг-өгже кирген кижилерге тывызык тыптырып, өсдаа оюнларны организастап чүге болбазыл? Олче кирериң өртектиг кылгаш, ооң кирген акша-биле эң эки күүсединчилерни шаңнап-мактап турар болза, хөглүг-өг ооң-даа хөглүг, солун болур ийик.

Г. ХАВАА.

Улуг-Хем район.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

ШИЛИП АЛЫР ДЭЭШ

Республиканың «Урожай» эки тура спорт иштилелиниң хостуг хүрешке ажык бирги чери дээш маргылдаа найысылалдың «Херел» спорт залынга дүүн эгелээн. Бо айның төнчүзүнде «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилелдің маргылдаазы Кызылга эгелээр. Орта киржир Тываның мөгелерин шилип алыры-биле бо маргылдааны эрттирип турар.

Таңды, Чоон-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Кызыл, Улуг-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик районнарын, «Спартак» эки тура спорт иштилелиниң, педагогика институдунуң, Красноярскының политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Александр Күжүгет ССРЭ-ниң спорт мастери, бистин республиканың чемпиону, 62 килограмм чедир деңзиде спорт мастериниг кандидаттар Иван Хураган («Динамо»), Валерий Самбуу (Таңды), Маадыр Биче-оол («Спартак») хүрежип турар. Олардың кайызы-даа мергежилдиг, тура-соруктуг спортчулар.

Республиканың «Урожай» эки тура спорт иштилелиниң хостуг хүрешке ажык бирги чери дээш маргылдаанда найысылалдың «Херел» спорт залынга дүүн эгелээн. Бо айның төнчүзүнде «Азия төвү» шаңнал дээш Бүгү-эвилелдің маргылдаазы Кызылга эгелээр. Орта киржир Тываның мөгелерин шилип алыры-биле бо маргылдааны эрттирип турар.

Таңды, Чоон-Хемчик, Мөңгүн-Тайга, Кызыл, Улуг-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик районнарын, «Спартак» эки тура спорт иштилелиниң, педагогика институдунуң, Красноярскының политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының студентизи Александр Күжүгет ССРЭ-ниң спорт мастери, бистин республиканың чемпиону, 62 килограмм чедир деңзиде спорт мастериниг кандидаттар Иван Хураган («Динамо»), Валерий Самбуу (Таңды), Маадыр Биче-оол («Спартак») хүрежип турар. Олардың кайызы-даа мергежилдиг, тура-соруктуг спортчулар.

«Спартак» эки тура спорт иштилелиниң мөгеэ, спорт мастери Александр Монгуш (74 кг) бистиң республиканың сураглыг мөгелериниң бирээзи. Ол ышкаш өске-даа шыырак мөгелер бо маргылдаада киржип турар.

Республиканың «Урожай» эки тура спорт иштилелиниң хостуг хүрешке ажык бирги чери дээш маргылдаада 120 ажыг мөге хүрежип турар. «Спартак» эки тура спорт иштилелиниң, Барыын-Хемчиктиң, Красноярскының политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының командаларының составы шыырак.

Маргылдааның бирги хүнүнде ооң байырлыг ажыдыышкыны болган. Баштайгы салыларда спортчу мергежилин доктаамал бедидип, белеткелди үргүлчү кылып чоруур, күш-дамыр талазы-биле шыырак мөгелер боттарының опаларын октап алганнар.

Маргылдаа бөгүн уламчылаар.

Т. ХЕРТЕК.

МААДЫРЛАРГА ТУРАСКААТКАН

Чоон-Хемчик райкүүскомунуң спорт комитеди 60 маадырлар аттыг шаннал дээш хостуг хүреш маргылдаазын чылдың-на эрттирип турар. Ооң киржикчилериниң саны чыл келген тудум-на көвүдеп, спортчу мергежили бедип орар. Чоокта чаа эрткен бо маргылдаага киржири-биле совхозтарның, Чадаананың мөгелери районнуң Культура бажыңына чыглып келгеннер. Ийи хүн үргүлчүлээн спортчу демиселдің түннелинде Чадаанада уругларның спорт школазының спортчулары бирги чери эзлээш, районнуң спорт комитединиң шилчиир кубогу-биле шаннаткан. Спорт школазының өөреникчилери Роман Ховалыг, Вячеслав Ховалыг, Александр Сат, Николай Ховалыг боттарының деңзизинге бирги черни алганнар.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң төлөөлери багай эвес хүрешкеннер, дөрт бижи шаннадлыг черлерни эзлээн. Ооң түннелинде бо команда ийиги черни алыр аргалыг болган. «Алдан-Маадыр» совхозтуң командазы үшкү черни эзлээн.

Маргылдаанын тиилекчилеринге спорт комитединин шаннадларын тывыскан.

Д. МОНГУШ,

районнуң спорт комитединиң даргазы.

ХООЧУННАР КӨРҮШТҮГ ОЙНААН

Тыва АССР-ниң Күш-культура болгаш спорт комитеди, волейбол федерациязы республиканың бирги чери дээш хоочуннарның маргылдаазын эрттирген. Аңаа Кызылдан ийи, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чоон-Хемчик районнардан бир-бир командалар киришкен. Спортчулар дөртен хардан өрү назылыг болза-даа, ужуражылга санының хөй дүүзүнде мергежилдиин, шимченгир ойнаарын көргүскеп. Ынчангаш оюн бүрүзү шыңгыы спортчу демиселге эрткен. Кызылдың № 2 командазы (геологтар) Барыын-Хемчиктиң спортчуларыбиле ужурашкаш, беш катап ойнаан түннелинде, кызылчылар тиилелгени чедип алган. Кызылдың бирги (административтиг органнар), ийиги командалары ойнааны көрүкчүлериниң сонуургалын болдурган. Беш катап ойнаан соонда бирги команда артык мергежилдиин, оюнның техниказын эки билирин көргүскеш, республика чемпиону болуп, республиканың спорт комитединиң шилчиир кубогу-биле шаннаткан. Ийиги черни Кызылдың ийиги, үшкүзүн — Барыын-Хемчиктиң хоочун спортчулары эзлээн.

Волейболду пептередип, сайзырадыры-биле хоочуннарның маргылдаазын чылдың-на эрттиреринин шиитпирлээн.

Бистиң корр.

ДЕЛЕ-ВИДЕНИЕ

МАЙ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00— «Ye». Информастыг программа. 10.40— «Зарядкага чыскаалыңар!». 11.00 — «Будильник». 11.30 —«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!». 12.30 — «Тоол аалдап келген». «Алладиннин ийбилиг лампазы». Урал-чечен фильм. РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева эге сөс чугаалаар. 14.00 — «Колдөге дамчыдылга». 15.00 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 15.30 — «Театр шиизи». А. Твардовский — «Василий Теркин». Күрүненің Моссовет аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 17.20 — Совет хөрөөженнерге тураскаатканы болуктен «Кыргыс хөрөөжен дугайында сөс» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 17.55—«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 18.55—«Балеттиң аныяк артистери». Н. Семизорова. 19.30—«Делегей байдалының дугайында». 20.15 — «Бобик Барбоста аалдап чеде берген», «Эң-не кошкаанга белек», «Сарбашкынга байыр». Мультфильмнер. 20.55— «Сиперкиң чагаазарыңар-биле». Музыкалыг программа. 21.40—«Гавай гитарага хылдар», «Шоорга ыр». Уран-чечен кыска телефильмнер. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.05—00.40 —Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилелдің радиозунуң Улуг симфония оркестриниң күүселдези-биле П. И. Чайковскийниң чугаалдарындан концерт. Ыраажызы — РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Слободянник. Дирижёру — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Федосеев. Төнгенде — медээлер.

МАЙ 7-ДЕН 13-КЕ ЧЕДИР

Понедельник

МАЙ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—«Ананси эзремчигей болгаш илбилиг шыпык». Мультфильм. 11.25—«Дириг амыттаннар дугайында». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 12.25—А. Хачатурян —«Байырлалдыг поэма». ССРЭ-ниң Күрүненің кинематографиязының симфония оркестри күүседир. Дирижёру—РСФСР-ниң улустуң артизи Э. Хачатурян. 12.45—«Адачурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 1-ги фильм. «1941 чылдың июнь 22-де». 13.35—Медээлер. 13.40—16.00—Чапсар. 16.00 —Медээлер. 16.20—Документалдыг телефильмнер программазы: «Эш Ленинниң созу», «Революцияның радиозу». 17.00—«Авамның школазы». 17.30—«Аныяктарга музыкалыг кежээ». Дамчыдылганы музыка таңылбырлакчызы С. Виноградова чорудар. Останкиноның концерт студиязында дамчыдылга. 19.15—«Беш чыл. Дөртку чыл». Интеграцияның чадалары». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.

КЫЗЫЛДАН

20.15—Телемедээлер. 20.25—«Бөгүн—Радио хүнү». Дамчыдылга. 20.50—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

21.00—«Бистің хоорайыбыстан оол». Москваның Ленинчи комсомол аттыг театрының фильм-шиизиниң баштайгы көргүзүү. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—01.00 —Радио хүнүнге тураскаатканы концерт. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.30—«Хүнү хомудаткан оол». Мультфильм. 18.40—«Ургулчу маршта». Телешиш. 19.55 —«Хамааты намгалалының билиглерин—кижи бүрүзүнге». Дамчыдылга. 20.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.15—«Уругларга шулуктер». 20.30—21.00—Саратовтың опера болгаш балеттиң Күрүненің Н. Г. Чернышевский аттыг үлегерлиг театрының ыраажыларының концерти.

Вторник

МАЙ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—Мультфильмнер программазы: «Ак бодаган», «Машиналар дугайында тоол». 11.35—Концерт-вальс. 12.00—К. Симонов—«Бистің хоорайыбыстан оол». Москваның Ленинчи комсомол аттыг театрының фильм-шиизи. 13.30—Медээлер. 13.35—16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.20—Совет хөрөөженнерге тураскаатканы болуктен документалдыг фильмнериниң программазы: «Хүн ышкаш хүн». «Портретке эскиздер». 17.10—«Дагдыныкчы». Тележурнал. 17.40—«Телестадион». 18.10—Бирги беш чылдың юбилейинге. «Төөгүүнүң арынары», «ГОЭЛРО-нуң ленинчи планы».

КЫЗЫЛДАН

18.50—«Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.10—Телемедээлер. 19.25—«Аныяк гвардия». Тиилелге хүнүнге тураскаатканы дамчыдылга. 20.05—Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.15—Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

20.30—«Ажыктыг чорук болгаш шынар дээш». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.55—Тиилелге хүнүнге тураскаатканы Останкиноның концерт студиязындан байырлыг кежээ. 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.00—01.15—Хоккей талазы-биле ССРЭ-ниң кубогу. ЦСКА-ның Спорт клуву-ундан дамчыдылга. Чапсарда —медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.50—«Өөнүктерни экран чыгган». Острава—Волгоград. 19.30—«Эртемниң чедишкиннери». 20.00—«Чурук бүрүүнде—хүн».

КЫЗЫЛДАН

20.15—«Шенекчилер». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.30—20.55 — «Литературалыг номчулга». А. Толстой—«Орус характер». Артист Г. Фролов номчуур.

Среда

МАЙ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 11.05—«Бистің аас-кежиктиг чаш үевис». Совет шулукчулерниң шулуктери. 11.35 — Документалдыг фильмнериниң программазы: «Березина» деп ат-биле», «Үгер-боочуларның салгалдары», «Ынчаар турар бис». 12.20 —Бөгүн делегейде. 12.35—«Мээң генералым». 1 болгаш 2-ги сериялары. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 14.45—«Бо оруктарны уттуп шыдавас бис». РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Покровский күүседир. 15.30—«Бөгүн Тиилелге хүнү». ССРЭ-ниң Хамааты камгалалының начальниги, ССРЭ-ниң камгалал министриниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, армия генералы А. Т. Алтуниниң чугаазы. 15.45—ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң Бирги үлегерлиг оркестриниң концерти. Удуртукчузу болгаш кол дирижеру РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Н. М. Михайлов. 16.15—«Корчагинчилер», 2-ги кезээ. «Уттундурбас». 17.15—«Мээң дайынчы өөнүктерим». Кинокоонцерт. 18.20—«Тиилекчилер». Фронтучу өөнүктериниң клуву. 19.50—«Черге амыдырал дээш». Шүүлгелдиг композиция. 20.20—«Фашизмге удур демиселге өлгеннериң чырыткылыг турааскаалыңа». 20.40—Д. Шостаковичниң бешки симфониязы. Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң Улуг симфония оркестри күүседир. 21.25—«Даштыкы аалчылар Совет Эвилелиниң дугайында». 21.40—«Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 2-ги фильм. —«Москва дээш тулчуушкун». 22.30—«Ye». Информастыг программа. 23.15—Совет Армиянының А. В. Александров аттыг Кызыл туктуг ырның болгаш танцының үлегерлиг ансамблиниң концерти. Удуртукчузу ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. А. Александров. 00.45—00.55—«Арыг эзрем». Документалдыг телефильм. Төнгенде—медээлер.

Четверг

МАЙ 10-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00—«Ye». Информастыг программа. 10.50 — Эртенги гимнастика. 11.15—«Аныяктарның чогаадылгазы». 11.45—«Кино аян-чоруктар клуву». 12.45—«Ада-чурттуң Улуг дайыны». Киноэпопея. 2-ги фильм. «Москва дээш тулчуушкун». 13.35 — Медээлер. 13.40—16.00—Чапсар. 16.00—Медээлер. 16.15—«Чедишкиннинг он чылдар». Документалдыг телефильм. 16.45—«Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 17.15—«Орус чугаа». 17.45—СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның Компартиязының Полтава обкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. Т. Моргун-биле «Орленок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң ужуражылышкыны.

КЫЗЫЛДАН

18.40—Телемедээлер. 18.55—«Делегей байдалының дончуллалы». Дамчыдылга. 19.10—Телемедээлер. 19.20—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.25 — «Миллионнарның ленинчи университеди». «ССРЭ Конституциязы. Материалдыг хандырылга алыр эрге». Дамчыдылганы РСФСР-ниң социал хандырылга министриниң оралакчызы В. Т. Барыбин киржир.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга. 20.15 — «Хүн бүрүле маадырлыг чорук». Телефильм.

МОСКВАДАН

20.30 — Чехословак Социалистиг Республиканың телевидениниң программазы: «Фашистиг эжелекчилерден Чехословакияны хостаанының 34 чыл оюнга». 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — «Музыка дугайында». Тележурнал. Дамчыдылганы РСФСР-ниң уранчүүлүүнүң алдарлыг ажылдакчызы композитор А. А. Николаев чорудар. 00.05—00.45—«Далай». Документалдыг телефильм. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

18.40 — Молдав ССР-ниң «Флуераш» деп улустуң хөгжүм хереклелериниң оркестриниң концерти.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Чаагайжылыга — бүгү улустуң болгаш кижи бүрүзүнүң хөрөө». Дамчыдылганы Кызыл хооркүүскомунуң даргазының бирги оралакчызы Ю. Ф. Рязанов киржир.

МОСКВАДАН

19.55 — «Бистің спортчу туктарыбыстың алаа-биле». Концерт. 20.15 — 20.30 — «Уругларга шулуктер».

Пятница

МАЙ 11-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның Компартиязының Полтава обкомунуң бирги секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ф. Т. Моргун-биле «Орленок» телестудиязының аныяк корреспондентилериниң ужуражылышкыны. 12.00 — «Валье». Уран-чечен телефильм. 13.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Л. Иманов ырлаар. 13.30 — Медээлер. 13.35 — 16.00 — Чапсар. 16.00 — Медээлер. 16.20 — «Халгын-Гол». Документалдыг телефильм. 17.20 — «Шыдыраа школазы». Разрядниктер клазы. Эндшпиль.

КЫЗЫЛДАН

17.50 — «Оттуг десант». Телефильм. 18.10 — Телемедээлер. 18.25 — «Чогаадылгаларның эгезинде». Дамчыдылга. 19.05 — «Тыва неделя». Информастыг программа. 19.20 — Чарлалдар. 19.35 — «Далайга болуушкун». Мультфильм.

МОСКВАДАН

19.45 — «Уругларга аңнар дугайында». Ленинградтан дамчыдылга. 20.15 — Бөгүн делегейде. 20.30 — «Калы — найыралдыг ог-бүле». Музыкалыг программа. 21.00—«Уттундурбас киноленталар». «Солдат дугайында баллада». Уран-чечен фильм. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05 — Бокс талазы-биле Европаның чемпионады. Кельден дамчыдылга. 00.05—01.05 — «Кежээки аялгалар». Театр болгаш кино артистера ырлаар. Төнгенде—медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

17.50 — «Ешулуг оолдар». Оренбуртан дамчыдылга. 18.35 — «Москва болгаш москвачылар». 19.05 — Белоруссиялың Кызыл туктуг шериг округунуң ырның болгаш танцының «Тачанка» ансамблиниң концерти. Минскиден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

19.45—21.10 — «Кассандра». Телепиш.

Суббота

МАЙ 12-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — Эртенги гимнастика. 11.05 — «АБВГД-ейка». 11.35 — «Силерге, аданелер». 12.05 — «Эртенги почта». Музыкалыг программа. 12.35 — «Чурукчулар дугайында чечен чугаа». РСФСР-ниң улустуң чурукчузу А. П. Васильев. 13.30 — «Эки бараанларны хөйнү». 14.00 — «Спортлото» тиражы. 14.15—«Кадыкшыл» программазының почтазы. 15.00 — Бурятияның Ленин орденниг опера болгаш балеттиң театрының артистериниң концерти. 16.05— Бөгүн делегейде. 16.20 —«Төп телевидениниң экранында эң баштай». «Партизаннарның чер бажыңының чажыды». Уругларга уран-чечен фильм. 17.25— «Челээш». Улус чогаадылгазының 3-кү делегей фестивалының телепрограммазы. 18.00 — «Билдингир-даа бол эллептиг». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 19.00—«Бо мээң чүрээмге чораан». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.05 — Бокс талазы-биле Европаның чемпионады. Кельден дамчыдылга. 21.05 — «Оюн». Хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. Авторлары — Э. Бан, Д. Немети. Бирги кезээ. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.05—«Ыр-79». 23.35 — «Мурнуу Буттап». Документалдыг телефильм. 23.55—01.10—Спорттуг гимнастика талазы-биле Европаның чемпионады. Хөрөөженнер. Копенгагенден дамчыдылга. Төнгенде — медээлер.

Воскресенье

МАЙ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — «Ye». Информастыг программа. 10.40 — «Зарядкага чыскаалыңар!». 11.05 — «Ногаан марш». Фильм-концерт. 11.30 — «Будильник». 12.00— «Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!» 13.00 — «Тоол аалдап келген». «Польша тоолдар». Мультфильм. Эге сөстү РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чугаалаар. 14.00 — «Музыкалыг киоск». 14.30 — «Колдөге дамчыдылга». 15.30 — Совет хөрөөженнерге тураскаатканы болуктен документалдыг телефильмнериниң программазы: «Вильма», «Бистің Махфирадывыс». 16.00 — Бокс талазы-биле Европаның чемпионады. Кельден дамчыдылга. 18.20 —«Кино аян-чоруктар клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 19.20 — Мультфильмнер программазы: «Шевер холдуг Фока», «Тывынгыр». 20.00 — «Делегей байдалы». 20.45 — «Оюн». Хөй сериялыг телешиниң баштайгы көргүзүү. 2 болгаш 3-кү кезээ. 22.30 — «Ye». Информастыг программа. 23.00—02.15 — «Москваның сылдыстары» уран чүүл фестивалының түнелгеи концерти. Кремльдің Съездилер ордуузундан дамчыдылга. Чапсарда — медээлер.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

агаар

Республикага болгаш Кызылга бөгүн өскерлиг турар агаарлыг хүн болур. Чамдык черлерге, ооң иштинде Кызылга улуг эвес чаъс чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр, күштелгенде—23 метр чедер.

Агаарның температураза 15—20, чамдык районнарга —7—12, Кызылга — 15—17 градус чылыг болур.

КИНО

МАЙ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Он беш харлыг капитан» 10.00, «Ай туттурган дүнеле» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино чыыды» 9.30, 12.40, «Мээң чаш үемниң хлеви» 10.50, 14.00, 15.50, «Кептаврлар» (2 серия-лыг) 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Русалочка» 9.30, 11.00, «Даалының принциви» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Гонделупа чурттуң марказы» 11.00, 13.00, «Алдын аңнарның базымы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Адыр, мана!» 15.00, «Хайгааралдан үнүрбе» 16.50, 18.40 шактарда.

МАЙ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыштын төнчүзүнде ужуражылышкын» 10.00, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мээң чаш үемниң хлеви» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, «Оглунуң аэп келгени» 17.10, 18.50, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Русалочка» 9.30, 11.00, «Даалының принциви» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кептаврлар» 15.00, 17.30, 20.00 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Адыр, мана!» 15.00, «Хайгааралдан үнүрбе» 16.50, 18.40 шактарда.

Редакцияның адрези: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийна амыдырал болгаш совет туруулуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киларзиниң 2-31-75, культура киллиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллиниң 2-21-47, үлетпүр киллиниң 2-22-64, чаага киллиниң 2-41-27, информация киллиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Тираж 16555. Чагыг № 1011.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуу, бажын № 1). ТС—00513.